

Marija Terezija - život i djelo

Fišer, Tajana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:554631>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-01**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

TAJANA FIŠER

MARIJA TEREZIJA: ŽIVOT I DJELO
Diplomski rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

TAJANA FIŠER

MARIJA TEREZIJA: ŽIVOT I DJELO
Diplomski rad

JMBAG: 220 - DH, redovita studentica
Studijski smjer: Povijest

Predmet: Uvod u novi vijek
Znanstveno područje: Humanističke znanosti
Znanstveno polje: Povijest
Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Tajana Fišer, kandidatkinja za magistru povijesti, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 17. lipnja 2018.

IZJAVA
o korištenju autorskoga djela

Ja, Tajana Fišer, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom „Marija Terezija: život i djelo“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli 17. lipnja 2018.

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Kratki pregled habsburške dinastije do Marije Terezije	3
3. Europa u 18. stoljeću.....	10
4. Apsolutizam.....	12
4. 1. Prosvijećeni apsolutizam	13
5. Marija Terezija.....	15
5.1. Roditelji.....	15
5. 2. Pragmatička sankcija	19
5. 3. Rođenje i djetinjstvo	22
5. 4. Prosidbe i sklapanje braka	24
5. 5. Franjo Stjepan.....	25
5. 6. Djeca.....	28
5. 7. Smrt oca i početak vladavine	44
5. 8. Kruna	46
5. 9. Svakidašnjica na dvoru	47
5.10. Vanjska politika	48
5. 10. 1. Neprihvatanje i Rat za austrijsko nasljeđe	49
5. 10. 2. Sedmogodišnji rat.....	51
5. 10. 3. Nova osvojena područja	54
5. 11. Unutarnja politika	56
5. 11. 1. Reforme u Monarhiji	56
5. 11. 2. Hrvati i reforme	60
5. 11. 3. Jezik, glazba i umjetnost.....	65
5. 12. Starost i smrt.....	66
6. Zaključak	70
7. Popis literature.....	71
8. Internetske stranice	72
9. Sažetak.....	74
10. Summary	75

1. Uvod

Ovaj diplomski rad posvećen je životu i djelu Marije Terezije (1717. – 1780.). Otac Marije Terezije, Karlo VI., nije imao izravnog nasljednika te je 1713. donio odluku o tzv. Pragmatičnoj sankciji kojom je Marija Terezija došla na prijestolje i vladala punih četrdeset godina. Udala se za lotarinškoga vojvodu i toskanskoga nadvojvodu Franju I. Stjepana te se od tada dinastija naziva Habsburg-Lothringen. Zadatak ovoga rada je pružiti što cjelovitiji prikaz njezina života.

Diplomski rad sastoji se od osam poglavlja, od kojih se neka dijele na više manjih potpoglavlja, kako bi pružila sažetiji i pregledniji uvid u sadržaj kojim se poglavlje bavi. Prvo poglavlje, kao uvodno, opisuje zadatak diplomskog rada i donosi pregled razrade po dijelovima. U drugom poglavlju nalazi se kratki pregled habsburške dinastije, od samih početaka pa sve do Marije Terezije. Objašnjavaju se legende vezane uz nastanak dinastije i navode njezini važni vladari. Treće poglavlje opisuje kako je izgledala Europa u 18. stoljeću, u koju rođenjem dolazi Marija Terezija. Četvrto poglavlje govori o apsolutizmu kao obliku vladavine u kojem se cijela vlast nalazila u rukama Marije Terezije. Prvo potpoglavlje opisuje prosvijećeni apsolutizam koji je tijekom njezine vladavine bio prisutan u mnogobrojnim reformama. Peto poglavlje, kao glavno, ujedno je tema samoga diplomskog rada. Ono je podijeljeno na više potpoglavlja kako bi se jasno prikazala slika života Marije Terezije. Prvo potpoglavlje govori o njezinim roditeljima, Karlu VI. i Elizabeti Kristini. Drugo otkriva što je to pragmatična sankcija i kako je Marija Terezija kao žena mogla doći na prijestolje. Treće se dotiče rođenja Marije Terezije i opisuje njezino djetinjstvo na dvoru. Četvrto potpoglavlje otkriva tko je sve bio spreman prigrliti je kao ženu i zašto se udala baš za Franju Stjepana. Peto potpoglavlje bavi se samim Franjom Stjepanom i njegovim odnosom s Marijom Terezijom. Šesto govori o njezinoj djeci, njihovim životima i ženidbama. U sedmom se bavim smrću njezina oca, objašnjavam kako je to utjecalo na nju te kakva ju je država dočekala na samom početku vladavine. Osmo potpoglavlje posvećeno je samom činu krunidbe za hrvatsko-ugarsku kraljicu kojom postaje 1740. Deveto potpoglavlje, vanjska politika, dijeli se još na manja potpoglavlja koja objašnjavaju zašto nije bila prihvaćena na samom početku vladavine i koje je sve ratove vodila za vrijeme svojega života. Deseto opisuje svakidašnjicu na dvoru Marije Terezije, je li bila „tipična žena“ te kako je

izgledao blagdan u njezinoj obitelji. Jedanaesto potpoglavlje, unutarnja politika, opet se dijeli na tri još manja potpoglavlja koja govore o reformama u Monarhiji, reformama u Hrvatskoj te jeziku, glazbi i umjetnosti u Habsburškoj Monarhiji. Dvanaesto potpoglavlje posvećeno je njezinoj starosti i smrti, opisuje kako su izgledali njezini posljednji dani i gdje je provodila vrijeme. Šesto poglavlje je zaključak, sedmo i osmo poglavlje se odnose na popis literature i internetskih stranica koje sam koristila u radu, a posljednja dva poglavlja sažeci su na hrvatskom i engleskom jeziku.

U pisanju ovoga rada, kao pregled opće povijesti, koristila sam knjigu skupine autora *Povijest svijeta*, a kao temeljnu literaturu o povijesti Habsburgovaca koristila sam knjigu Ericha Zöllnera *Povijest Austrije*. Kao literaturu za područje Hrvatske upotrijebila sam *Hrvatsku povijest* Agneze Szabo, *Habsburzi i Hrvati* Nevena Budaka te knjigu *Povijest 21 (Hrvatska povijest)* urednika Ive Goldsteina. Koristila sam i biografiju autorice Gertrud Fussenegger *Marija Terezija – kraljica i carica* koja mi je uvelike pomogla pri opisivanju načina života Marije Terezije. Sva ostala navedena literatura izvor je podataka neophodnih za ovu tematiku i velika pomoć pri izradi rada.

2. Kratki pregled habsburške dinastije do Marije Terezije

Dinastija Habsburg jedna je od najstarijih dinastija u Europi. Pojavila se nekoliko stoljeća prije no što je stupila u dodir s Hrvatima. Srednji vijek bio je izvor mnogih legendi, a neke od njih pretke Habsburgovaca nalaze čak u rimskom razdoblju. Jedna takva govori o tome da je rođak Habsburgovaca bio Gaj Julije Cezar, vladar koji je postavio temelje Rimskom Carstvu, a druga o srodstvu s rimskim rodом Pierleonija od kojeg potječu i Grgur I. i sv. Benedikt (osnivač benediktinskog reda). Treća legenda spaja ih s Francima i dinastijom Karolinga, čiji je najslavniji predstavnik bio Karlo Veliki, obnovitelj Rimskog Carstva u Zapadnoj Europi. Sve legende imale su isti cilj: dokazati veliku starost habsburškog roda i povezati ga s istaknutim osobama koje su se proslavile ne samo političkim uspjesima već i svojom svetošću i zaslugama za razvoj kršćanstva i Katoličke crkve.

Legende o svojem podrijetlu Habsburgovci su koristili i u situacijama kada je trebalo osnažiti neko pravo ili uvjeriti javnost u ispravnost nekih odluka. Jedna takva potječe iz 18. stoljeća, kada je Karlo VI., posljednji muški potomak roda, shvatio da nasljedno pravo mora prenijeti na svoju kćer Mariju Tereziju koja je bila udana za Franju Stjepana Lotarinškog. Upotrijebio je legendu po kojoj su Habsburzi potjecali od davnih vojvoda od Alsacea, od kojih je potjecala i lotarinška dinastija, što znači da Marija Terezija udajom nije ulazila u novi rod. Tako su se spojile dvije srođene dinastije.

Legende su se rađale i zaboravljale dok su Habsburgovci vladali, no kad je dinastija sišla s vlasti, povjesničari su počeli znanstveno proučavati njezine početke. Tada se, zbog nedostatka izvora iz ranog srednjeg vijeka, moralo priznati da se najstarija habsburška povijest ne može točno objasniti.

Smatra se kako habsburški korijeni dolaze od grofa Gontrana (oko 950.), vojvode Donjeg Alsacea, koji je u 10. stoljeću držao posjed Habichtsburg u Burgundskom Kraljevstvu. Iz imena posjeda, kasnijim kraćenjem, nastalo je i ime roda: Hab(icht)sburg. Ovaj se posjed nalazio u kantonu Aargau, u njemačko-jezičnom dijelu današnje Švicarske, a 1020. na njemu je izgrađena utvrda. Za sam nastanak utvrde veže se i legenda koja opisuje kasniji odnos Habsburgovaca i njihovih podanika. Prema njoj, Radbot (prije 1045.) držao je posjed u svojim rukama, a njegov ga je rođak Werner (biskup Strasbourga) nagovorio da utvrdi dvor u kojemu

je stanovao jer bi ga inače neprijatelji mogli lako ugroziti. Sljedećeg dana biskup je otišao kod Radbota, a oko dvora umjesto zidova i kula bili su oklopljeni ratnici. Radbot je primio pohvale od strane biskupa te mu rekao kako se svaki mudar gospodar oslanja ponajprije na svoje podanike. Doista, Habsburgovci su kroz čitavo razdoblje svoje vladavine, a pogotovo u 19. stoljeću, jedinstvo svojih zemalja održavali kroz odanost i privrženost podanika vladaru. Kao što znamo, njihova monarhija se i raspala kada je nestalo te odanosti. Još jedna značajka nastaje u ovom razdoblju, a ta je da su Habsburzi svoje posjede i vlast širili prvenstveno mudrim ženidbenim vezama sa susjednim velikaškim obiteljima i vladarskim rodovima, a manje ratovima. Svoje su posjede širili i mirazima i ugovorima o nasljedstvu, kao što su Alsace, posjedi u južnoj Njemačkoj i današnjoj Švicarskoj.¹

Unuk Radbota, Otto († 1111.), koji je sagradio Habichtsburg, 1090. uzeo je naslov grofa od Habsburga. On je prvi Habsburg koji je došao u dodir s Hrvatima jer je sudjelovao u ratu cara Henrika V. protiv ugarskog i hrvatskog kralja Kolomana. Kao vjerni službenici svojih vladara, careva Hohenstaufa, omogućeno im je brzo napredovanje pa su tako s vremenom dobivali sve važniju ulogu na dvoru. Rudolf II. Stari († 1232.) vladao je velikom kneževinom (državnom), a car Fridrik II. pristao je biti kum njegovom unuku i budućem njemačkom kralju Rudolfu Utemeljitelju (1218. – 1291.). Tako je Rudolf 1273. izabran za njemačkog kralja i okrunjen u katedrali u Aachenu. On je uzdigao Habsburgovce na pozornicu europske politike i stvorio jednu od najvažnijih europskih dinastija. Zbog loših iskustava njegovih prethodnika u Italiji bio je nezainteresiran za tamošnje prilike. Zbog toga po carsku krunu nije otišao u Rim već svoj rod, ali i Njemačku kojom je vladao, čvršće počinje vezati za Podunavlje i austrijske zemlje s kojima će Habsburgovci ubuduće biti jako vezani. Prvi veliki uspon Habsburgovaca povezan je s oružanim sukobom s češkim kraljem Otokarom II. On je smatrao kako Rudolf nije dostojan njemačke krune jer nije bio moćan kao češki kralj koji se također natjecao za Njemačko Carstvo. Tako je ušao u sukob s Rudolfom te ga je njemački sabor, podržavajući zakonitog vladara, proglasio izdajnikom i zapovjedio da mu se oduzmu svi posjedi, uključujući i samu Češku, tada dio Njemačkog Carstva. Rudolf je prikupio vojsku u južnoj Njemačkoj i krenuo prema Austriji. Putem su mu se pridruživale nove snage jer je Otokar II. imao mnogo neprijatelja. Tako je Rudolf dobio potporu Crkve i ugarskog kralja Ladislava IV.

¹ Neven BUDAK i dr., *Habsburzi i Hrvati*, Zagreb: Srednja Europa, 2003., str. 5.-6.

Uskoro je stigao do Beča i započeo opsadu, a Otokar je bio prisiljen potpisati primirje i odreći se austrijskih zemalja. No, Otokar se ne drži dogovora i ponovno napada Rudolfa. Dolazi do odlučne bitke kod Dürnkruta (1278.) koja je omogućila Rudolfu da pod svoju vlast podvrgne austrijske zemlje (osim Tirola) i dovela Habsburgovce iz dalekog Alsacea u Podunavlje i Srednju Europu. Nakon Rudolfa na prijestolje dolazi njegov sin Albert I. (1255. – 1308.) kojeg knezovi izbornici ne izabiru jer misle kako će Habsburgovci biti prejaki na njemačkom prijestolju te radije izabiru za kralja Adolfa od Nassaua. U to vrijeme počeli su se pojavljivati novi protivnici, tri švicarska kantona (Uri, Schwyz i Unterwalden) koja su se udružila u savez (1219.) te stala na put daljnjem širenju habsburških posjeda. Albert pristupa odlučno i u tri godine slama dvije pobune, sklapa savez s ugarsko–hrvatskim kraljem Andrijom III. i tako osigurava svoje istočne posjede. Tako se okreće i protiv kralja Adolfa od Nassaua koji u bitci pogiba i dolazi do njemačke krune. Kada Albert umire u atentatu, knezovi izbornici, zabrinuti unutarnjim sukobima u njihovoj obitelji, odlučili su dinastiju zamijeniti pouzdanijom te dovode na prijestolje Henrika Luksemburškog koji u svoju korist rješava i pitanje nasljedstva češkog prijestolja. Dolazi i do otvorenog rata s nezadovoljnim švicarskim kantonima u kojem su se seljaci 1315. kod Morgartena oduprli viteškoj vojsci habsburških vazala i odnijeli pobjedu kojom je označen početak kraja habsburške vlasti u Švicarskoj. U bitci kod Mühldorfa nekoliko godina kasnije, Ludvig Bavarski (iz konkurentne bavarske dinastije Wittelsbach) poražava Fridrika I. (1289. – 1330.) te izbacuje na neko vrijeme Habsburgovce iz natjecanja za krunu. Tako su Habsburzi pritisnuti u Austriju i vezani za istočne dijelove Svetog Rimskog Carstva. Za vrijeme Fridrika I. 1326. prvi put spominje se za Habsburge i naziv *domus Austriae*². Mirotvornu politiku u kojoj je Austrija na duže vrijeme pošteđena ratnih razaranja vodi Albert II. Mudri (1298. – 1358.). On se ističe i zaštitom svojih židovskih podanika koji su optuženi da izazivaju dugotrajne nedaće (poput najezde skakavaca, loše žetve, poplave, potrese i velike epidemije kuge 1348./1349.). Budući da su zapadni vladari podržavali nasilje, bilo je i onih koji su sprječavali progone Židova i pružali im zaštitu. Jedan od njih je bio i Albert Mudri, čija će politika pomaganja Izraelcima kasnije postati jedna od karakteristika habsburške politike. Prije svoje smrti odredio je da ga naslijede sva četiri sina te da se očevina Habsburgovaca ne smije dijeliti. Još jedan korak tipičan za habsburšku dinastiju: oca

² Domus Austriae = kuća Austrije, ime koje će obilježavati rod u idućim stoljećima, čak i one grane poput španjolske, koje s Austrijom neće imati izravne veze. U Hrvatskoj se ovaj naziv nije udomaćio.

ne nasljeđuje samo najstariji sin niti on ne vodi odlučujuću riječ u obitelji.

Još jednom nadimak *Utemeljitelj* dobio je i Rudolf IV. (1339. – 1365.) koji zaoštava odnos s Luksemburzima. Car Karlo IV. Luksemburški donosi Zlatnu bulu kojom se određuje da se broj knezova izbornika mora ograničiti na sedam, a da austrijski vojvoda neće biti jedan od njih. Tako onemogućava Habsburgovcima da utječu na biranje njemačkih kraljeva i oduzmu im titulu. Tada Rudolf daje sastaviti niz falsifikata tzv. Veliki privilegij. S ovim dokumentom Rudolf je htio dokazati kako je Austrija samostalna unutar carstva i očevina Habsburgovaca. Povjesničari tek u 19. stoljeću otkrivaju da je ovo krivotvorena isprava. Karlo IV. je Rudolfu uništio pečat austrijske kancelarije, oduzeo mu razne titule i podržavao velikaše koji su bili protiv njega. No, Rudolf je bio spretan i unatoč tome stekao je Tirol (1363.) i ovladao čitavom južnom granicom carstva prema Italiji. Osvaja i Furlaniju te se širi prema jugu, prvi put i na krajeve naseljene Hrvatima. Ugovor o međusobnom nasljeđivanju s Goričkim grofovima daje rezultata tek 1374. kada je Rudolf već preminuo: Habsburgovci tako nasljeđuju Goricu, Pazinsku knežiju s izlazom na Kvarnerski zaljev i neke manje posjede u Koruškoj. Provodi i fiskalnu reformu kojom puni blagajnu, pretvara Beč u glavni grad svojih provincija i utemeljuje u njemu sveučilište (1365.). Upravo ovo sveučilište u sljedećim stoljećima igra veliku ulogu u obrazovanju hrvatske intelektualne elite, a to utječe i na cjelokupan razvoj znanosti i kulture u Hrvatskoj. Među uzvanicima na otvaranju sveučilišta bio je i zagrebački biskup Stjepan, jedini koji je bio iz inozemstva. Na temelju ovog događaja vidimo kako su se veze između Habsburgovaca i hrvatskih krajeva, pogotovo Slavonije, počele razvijati već u 14. stoljeću, nekoliko desetljeća prije no što je prvi Habsburgovac zasjeo na prijestolje. Rudolf IV. gradi i bečku katedralu sv. Stjepana, gotičku crkvu za novoosnovanu biskupiju. Rudolfovi sinovi, Albert III. (1350. – 1395.) i Leopold III. (1351. – 1386.), brane Tirol od pretenzija bavarskih Wittelsbacha. Godine 1382. Leopold III. vlada izlaskom na more, ojačan zbog stečenog istarskog posjeda Pazinske knežije. Rod se dijeli na dvije grane, dijele habsburški patrimonij. Donjom Austrijom vlada Albert, a Štajerskom, Kranjskom (i dijelom Istre), Koruškom i Tirolom vlada Leopold. Dodatno slabljenje Habsburgovaca dolazi kada Leopold III. biva ubijen u sukobu. U vrijeme Leopoldovog sina Fridrika IV. Tirolskog (1383. – 1439.) izgubljen je Aargau.³

³ Neven BUDAK i dr., *nav. dj.*, str. 6.-15.

Albert V. (1397. – 1439.) prvi od Habsburgovaca dolazi u dodir s Hrvatima. Izabran je 1438. za hrvatsko-ugarskog kralja, a iduće godine i za njemačkog cara. Bio je muž Elizabete, kćeri ugarsko-hrvatskog kralja i rimsko-njemačkog cara Žigmunda Luksemburškoga. Od 1438. pa sve do 1806. Habsburgovci drže carsku krunu u svojim rukama, iako je bilo prekida od 1740. do 1745. Albert V. postaje i češki kralj. Ugarsko plemstvo ga je pritiskalo te izdaje dekret kojim daje Saboru pravo odlučivanja ne samo o državnim i vojnim nego i o obiteljskim poslovima same dinastije. Ovaj dekret prikazuje važnu prekretnicu u odnosu hrvatsko-ugarskog vladara i plemstva. Od tada, s iznimkom vladavine Matije Korvina, slabjet će kraljevska vlast. Takva situacija, uz osmanska nadiranja, dovodi do rasapa kraljevstva i prelaska njegovih ostataka pod habsburšku dinastiju.

Pod zaštitu Fridrika III. Štajerskog (izabranog za njemačkog cara) stavljen je Albertov sin Ladislav V. Posmrče (1440. – 1457.). Fridrik III. iskorištava ga za stalan pritisak na ugarsko plemstvo i biva 1452. okrunjen u Rimu i to kao posljednji car Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti. Albertinska loza izumire smrću Leopolda koji kratko vlada Ugarskom i Hrvatskom. Fridrik ponovno okuplja habsburške zemlje pod svojom vlašću i stječe posjede grofova Goričkih, ali i kupuje Rijeku 1471. Fridrik je bio tvorac rečenice koja prikazuje njegovu životnu ambiciju: *AEIOU – Austriae est imperare orbi universo* („Austriji je vladati čitavim svijetom“).

Uspom obitelji Habsburg počinje u vrijeme Maksimilijana I. (1459. – 1519.), Fridrikova sina. Postaju jedna od najmoćnijih europskih vladarskih kuća, s uspješnim ženidbenim vezama i diplomatskom aktivnošću. Ženidbom za nasljednicu Burgundije stječu nizozemske pokrajine, a brakom njegova sina Filipa I. Lijepog (1478. – 1506.) s Ivanom od Kastilje već u drugom pokoljenju Habsburgovci stječu i Španjolsku (Karlo V.). Maksimilijan I. je s češkim kraljem Vladislavom sklopio ugovor po kojem se njegov unuk Ferdinand I. ženi Vladislavovom kćeri Anom. Maksimilijan I. se proglasio „izabranim rimskim carem“. Prvi put je tada isključio papu iz ceremonije krunidbe. S iznimkom Maksimilijanova unuka Karla V., svi Habsburgovci će se odmah nakon izbora za njemačke kraljeve nazivati carevima, bez obavljene posebne ceremonije krunidbe carskom krunom.

Godine 1519. Karlo V. izabran je za cara zahvaljujući novčanoj potpori bogate njemačke kuće Fugger, koja je uložila golema sredstva u kupovanje glasova. Naslijedio je aragonsku baštinu u Italiji te tako vlada i Burgundijom, Španjolskom, Napuljskim Kraljevstvom u južnoj Italiji i na Siciliji, austrijskim zemljama i

Württembergom. Karlo dio carstva prepušta bratu Ferdinandu I. (1503. – 1564.) i time nastaju dvije habsburške vladajuće dinastije: španjolska i austrijska (njemačka). Problemi koji su zahvatili Karla V. vezani su za Lutherovu reformaciju, a potom i za Njemački seljački rat. Isti problemi pogodili su i Ferdinanda I. koji je morao dovršavati borbe protiv seljačkih vođa u svim zemljama te suzbiti reformaciju i boriti se s Osmanlijama. Karlo V. odriče se carskog naslova te ga tako preuzima Ferdinand I. 1556. On potpisuje Augsburški mir 1555. kojim pokušava smiriti vjerske sukobe u Njemačkoj. Glavno načelo mira bilo je: „Čija je vlast, njegova je vjera“, čime su podanici morali prihvatiti vjeru gospodara ili napustiti njihove zemlje. Time je Njemačka podijeljena na protestantski sjever i katolički jug. U Austriji to načelo nije odmah prihvaćeno zbog toga što je pod Ferdinandom I. živio i velik broj protestanata. Ferdinand I. izabran je 1527. za češkog, hrvatskog i za ugarskog kralja. Tako Hrvatska dolazi pod vlast Habsburgovaca te ostaje do 1918.

Maksimilijan II., sin Ferdinanda I., dobio je austrijske podunavske zemlje i češku i ugarsku krunu. Drugi sin Ferdinand dobiva Tirol i zapadne posjede, a najmlađi Karlo zemlje Unutarnje Austrije i jadranske posjede.

Prvi uspjeh Habsburgovaca nakon desetljeća ratovanja protiv Osmanlija dogodio se u sukobu nazvanom Dugi rat (1593. – 1606.). Osmanlije priznaju Habsburgovce sebi ravnima mirom na rijeci Žitvi. Unutar dinastije nije vladao mir, žrtvom sukoba postao je Rudolf II. (1552. – 1612.), vladar koji svoju prijestolnicu stavlja u Prag. Sukob u kojem su Habsburgovci stali na čelo katoličkih snaga naziva se Tridesetogodišnji rat (1618. – 1648.), tada najveći ratni sukob u Europi. Ratni sukob završio je tek za vladavine Ferdinanda III. te je nanio velike štete habsburškim zemljama i oslabio položaj Habsburgovaca u Europi.

U vrijeme Leopolda I. (1640. – 1705.), Austrija je na svojoj strani imala vješte i sposobne vojskovođe. S vremenom se Habsburško Carstvo pretvorilo u europsku velesilu, a najveći uspjeh postignut je mirom u Srijemskim Karlovcima 1699., kojim Habsburgovci pod svoju vlast vraćaju dio Ugarske i Hrvatske. Leopolda I. nasljeđuje sin Josip I. koji brzo umire te dolazi na vlast Karlo VI. (1685. – 1740.).

Habsburgovci vode Rat za španjolsku baštinu u razdoblju od 1700. do 1714., nakon smrti posljednjeg španjolskog Habsburgovca Karla II. Porazom Habsburgovaca rat se završio te su se morali zadovoljiti španjolskim posjedima u Belgiji i Italiji. Austrija se pod Karlom VI. nastavlja širiti i stječe najveću površinu u povijesti: od Belgije do Vlaške te od Šlezije do Sicilije.

Nakon smrti Leopolda (1716.), sina Karla VI., muška linija se prekida. Na temelju pragmatične sankcije iz 1713. na prijestolje dolazi Karlova kći Marija Terezija (1717. – 1780.), kao predstavnica prosvijećenog apsolutizma i jedna od najmoćnijih habsburških vladara.⁴

⁴ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23999> (pristupljeno 14. prosinca 2017.).

3. Europa u 18. stoljeću

Njemačka pod vlašću Otona prelazi iz plemenskog saveza u naciju. U Francuskoj dolazi do stapanja i jedinstva. Pod utjecaj susjeda (Njemačke, Mađarske, Osmanlija) dolaze zapadni i južni Slaveni. U Engleskoj se stvara državna struktura gdje je vlast vladara ograničena parlamentom koji ima zakonodavnu vlast. Učvrstila je položaj s one strane mora, a položaj na Atlantiku natjerao ju je na pothvate daleko od njezinih obala. Na put Engleske staje Španjolska, koja je isto tako ujedinjena i čvrsto spojena državnom religijom te preuzima pravo na Novi svijet i njegova bogatstva. Italija nakon propasti Rimskog Carstva više nije bila ujedinjena, no kao sjedište pape zadržala je posebnu ulogu. Švedska neko vrijeme drži korak s europskom politikom, no ne može držati ravnotežu zbog svojeg lošeg geografskog položaja. Kao velika sila javlja se Rusija koja počinje graditi carstvo i tek je na početku svojeg djelovanja. Naš kontinent se ne ujedinjuje u jedinstveni politički blok, nego se organizirao u nekoliko država. Francuska je najbrže uspjela postignuti cjelinu i jedinstvo, a slijede ju i Engleska, Španjolska te Njemačka.

Njemačka je stvorila dvije države: Austriju i Brandenburg-Prusiju. Obje države nastaju u okviru Njemačkog Carstva, ali od njegovih prvobitnih sastavnih dijelova Bavaraca i Donjih Sasa (razvijaju se samostalno). Prešli su preko stare njemačke jezične granice (potez Elba – Saale – Enns), proširili su se preko slovensko-njemačkih miješanih područja te preko slavenskih i mađarskih područja. Možemo zaključiti kako su se kolonizirali. Jače dinastije su našle svoje sjedište i jedna od njih je dinastija Habsburg, a druga dinastija Brandenburg-Zoller.

Još jedna sastavnica je bitna u povijesnom procesu, a to je *načelo zakonitosti nasljednog prava*. Ljudi su oduvijek živjeli u hijerarhijskom poretku, gdje je zapovijedao pojedinac (ili manja grupa) te su drugi slušali. Kada bi vladar umro, dolazilo bi do svađe zbog njegovog nasljednika. Tako vladari stavljaju u zakon da prvi sin ima pravo naslijediti oca, nakon njega dolazi njegov sin, ako ga nije bilo onda mlađi brat itd. Vladari su se počeli više baviti ženidbom i grananjem srodnika i tako pokušali unaprijed isplanirati budućnost. Nudili su jedni drugima malodobnu djecu za snahe i zetove. Ovdje su igrale ulogu ne samo kraljevine nego i kneževine, grofovije,

4. Apsolutizam

Od 13. stoljeća države novog vijeka počele su se izdvajati iz univerzalnog poretka carevina u srednjem vijeku. Temeljile su se na odnosu povjerenja između gospodara i vazala i bile određene dvjema težnjama. Prva težnja je bila ta da su se *proširivale sposobnosti države*. Zahvaćala je svojim nadzorom, propisima i brigom sve veći broj ljudi. Nije više bila usmjerena na zaštitu mira i zakona, već je obuhvaćala i brigu o materijalnim interesima (propisi o cijenama i kvaliteti robe, unapređivanje obrta i trgovine itd.) i brigu za spas duša podanika. Već prije reformacije svojim su utjecajem na vjersko-crkveno područje vlasti stvorile temelje za organizaciju državne ili zemaljske Crkve. Druga težnja očitovala se u *sve većem intenzitetu državne djelatnosti*. Svoje povećane zadatke vlasti su nastojale obaviti što djelotvornije. Stvarale su početke modernog aparata ustanova i uprave. Usporedno su tekla oba procesa, no ne jednakim intenzitetom. Pojačali su moć države te je ta vlast podanike sve više vezala uza sebe. S jedne strane je vodila brigu o njima, a s druge strane tražila je „uspjeh“.

Na oblike države utjecala je sve opsežnija i intenzivnija državna djelatnost. U europskim monarhijama na prijelazu iz srednjega u novi vijek kraljevsku su vlast sputavali staleži. Oni su bili sastavljeni od plemstva, svećenstva i dijelova građanstva. Posjedovali su, osobito zbog prava da odobravaju poreze, odlučujući udio u vlasti. Vladari i staleži nisu sebe smatrali organima jedinstvene države već su bili dvije strane koje (se) međusobno pogađaju te je svaka od njih slijedila svoje interese. Potkraj 16. stoljeća odnos između gospodara i staleža okrenuo se na stranu vladara (htjeli su se osloboditi utjecaja staleža). Uz to, vanjska politika težila je okupljanju snage države u jednoj osobi (recimo u Stogodišnjem ratu između Francuske i Engleske, u sukobima Francuske sa Španjolskom) te se tako oblikovao *apsolutizam* (od latinskog *absolutus* = odriješen), tj. *neograničena vlast vladara*. Apsolutizam nikada nije mogao ukloniti moć staleža te je stoga uvijek bio nepotpun, čak i pod snažnim vladarima.

Apsolutizam su opisivale „političke oporuke“ i memoari vladara, ali i traktati o državi koje su stvarali mislioci. Izvodio se iz *religijski shvaćenog pojma vladara*, iz načela *vladanja po milosti Božjoj*, a s druge strane iz *patrijarhalnih predodžaba*. Vladari su se smatrali Božjim namjesnicima na zemlji, a od njihovih podanika tražila se pokornost. To je vladare natjeralo na dužnost da se brinu o podanicima. S druge

strane, sve je više bilo važno *svjetovno shvaćanje vlasti*. Ono je bilo izrazom procesa sekularizacije koji je od kraja srednjeg vijeka postupno zahvaćao sve dijelove života, gdje se nije promatralo državu s vjerskog i teološkog stajališta već kao svjetovnu ustanovu.

Apsolutistički vladari sve su rjeđe prepuštali poslove vlasti svojim savjetnicima i uzimali su ihu svoje ruke. Kod jakih vladara takva sposobnost djelovala je u njihovu korist, a kod slabih na štetu države. Vladari su željeli da njihova vlast bude što djelotvornija te su uspostavljali centraliziranu i usustavljenu upravu, tj. odanu vlast. Ponekad se ta vlast miješala u odluke stručnjaka, a ponekad kod nemarnih vladara znala se i osamostaliti. Apsolutni vladari sebe su identificirali s državom. Govorili su kako žele služiti državi i podanicima, no iza odluka krili su se osobni interesi. Apsolutistička država je značajno napredovala. Njezine financijske potrebe znatno je povećala stajaća vojska i rastrošan dvorski život. Tada dolazi do potrebe za poreznim sustavom, ali i za aktiviranjem gospodarstva u državi. Kako bi vladari učvrstili svoj položaj, nastojali su obespraviti staleže koji su bili bliski s njima. Takva nastojanja usmjerena su protiv plemstva koje je gubilo politička prava, ali je svoje pravne i ekonomske privilegije uspijevalo obraniti. Prema građanstvu apsolutizam je bio prijateljski nastrojen. Budio je njegovu gospodarsku aktivnost, no ponekad i sputavao građanski duh propisima. Apsolutizam u Austriji potpuno je zavladao tek pod Marijom Terezijom, zahvaljujući reformama grofova Haugwitza i Kaunitza.⁸

4. 1. Prosvijećeni apsolutizam

Apsolutizam, pod utjecajem prosvjetiteljstva, doživljava velike promjene u europskim državama. Ne mijenja se oblik apsolutističke vladavine, on ostaje strog i autokratski. Vladari „dobrovoljno“ ograničavaju moć svoje vlasti tako da sami pišu zakone. Ne dopuštaju narodu da on usmjeruje povijest države, no poštuju privatnopravnu sferu podanika. Prava podanika pisala su se u zakonike, a prosvijećeni vladari nisu više izvodili svoje pravo vlasti iz milosti Božje već iz aspekta korisnosti vlasti ili kao pretpostavku da je ona izraz volje naroda koja se bila izrazila u nekom prvobitnom ugovoru između naroda i vladara. Glavna svrha države bila je da ljudi budu sretni prema načelima razuma – ako je potrebno i uz primjenu prisile.

⁸ *Povijest svijeta*, ur. Günther Böing, Zagreb: Ognjen Prica, 1977., str. 498. – 502., Slaven BERTOŠA, *Svjetska povijest modernoga doba (XVI. – XIX. stoljeće*, Zagreb: Profil International, 2004., str. 132. - 133.

Država više ne služi samo za uspon vladara već za *opće blagostanje*. Ako bismo stavili na ljestvicu vrijednosti, *pravo* se nalazilo iznad interesa države koja je trebala služiti humanim ciljevima. Vladari se više ne identificiraju s državom, već su oni bili podređeni državi. Sebe su smatrali „prvim slugom države“ (poput Fridrika II.), a znalo se dogoditi da se to pretvori i u obožavanje države. Iz prosvjetiteljstva su se vukli korijeni i crkveno-političke državne reforme (Josip II. – Austrija), kao i mogućnost da se podigne opća razina obrazovanja (npr. izgradnjom općeg školstva – Marija Terezija). Tako se s vremenom povećao broj obrazovanih ljudi koji su mogli kritički razmišljati o državi i društvu. Do vrhunca prosvjetiteljskog apsolutizma dolazi za vrijeme nadvojvode Leopolda Toskanskog (1765. – 1792., car od 1790. – 1792.) i njegovih ustavnih planova koji propadaju zbog otpora njegovog brata, cara Josipa II. Leopold se zalagao za vladarske ovlasti u Toskani, ograničene nadzorom od strane podanika i njihovim suodlučivanjem. Tako se apsolutistička država mogla i bez revolucije pretvoriti u modernu ustavnu državu.⁹

⁹ Isto, str. 511.

5. Marija Terezija

Namjera je ovog poglavlja objasniti kakav je bio život Marije Terezije. U prvom potpoglavlju objasnit ću tko je bio Karlo VI., kako je postao car i tko mu je bila dogovorena supruga. Govorit ću o majci Marije Terezije, Elizabeti Kristini, i objasniti zašto se protivila braku s Karlom VI., čega se morala odreći ulaskom u brak te kakav su brak imali. U drugom potpoglavlju opisujem kako izgleda pragmatička sankcija, tko ju je potpisao, zašto i što je dogovoreno tim dokumentom koji dobiva ime i *Vječni zakon*. U trećem potpoglavlju opisujem kako Marija Terezija nije odgajana da postane kraljica, nije imala nikakva znanja o državnim poslovima te je više voljela slikati, plesati i pjevati. Otac joj je tijekom cijelog života pokušavao probuditi interes za politiku no uzaludno. Četvrto potpoglavlje otkriva tko je sve htio Mariju Tereziju za suprugu, a koga je otac Karlo VI. izabrao i prihvatio ga u svojem domu. Opisujem susret Marije Terezije i Franje Stjepana te njihov odnos iz kojeg proizlazi na kraju i brak. Peto potpoglavlje bavi se životom Franje Stjepana, objašnjava njegov odnos s Marijom Terezijom te zašto je bio neomiljen kamo god bi krenuo. Šesto potpoglavlje otkriva kako je izlazila na kraj sa šesnaestoro djece, kakav je imala odnos s njima te kako je planirala njihove brakove. U ovom potpoglavlju spominje se i njezin sin Josip kojeg postavlja za suvladara, no ograničava mu vlast. Sedmo potpoglavlje govori o smrti njezina oca i opisuje kakav joj je bio početak vladavine. Osmo potpoglavlje opisuje sam čin krunidbe. Deveto potpoglavlje opisuje njezinu svakidašnjicu na dvoru i uobičajene aktivnosti. Deseto potpoglavlje bavi se vanjskom politikom, a jedanaesto unutarnjom politikom države. Zadnje poglavlje posvećeno je starosti i smrti Marije Terezije te kako joj je izgledao život nakon smrti voljenog supruga.

5.1. Roditelji

Karlo VI., otac Marije Terezije, dvanaesti je njemački car iz roda Habsburgovaca. Nadvojvoda je Austrije iznad i ispod Ennsa, kralj Češke, kralj Ugarske, grof (knez) Tirola, vojvoda Štajerske itd. Bio je osobito čestit, razborit i pobožan katolik.¹⁰ Svaki dan volio se pridržavati istog rasporeda i služiti se bečkim

¹⁰ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 15.

dijalektom u razgovorima, iako je službeni jezik bio španjolski i latinski.¹¹ Vladar je države koja se pod njim uzdigla do velesile. U njegovom djetinjstvu nije se govorilo da će nositi njemačku krunu, već se govorilo o Španjolskoj, o njezinoj kruni i bogatstvu u dalekoj Americi. U Španjolskoj vlada isto Habsburgovac, no nekada su oba carstva bila pod Karlom V., „gdje sunce nije zalazilo“. Iako se obitelj razdijelila na španjolsku i austrijsku lozu, živjela je uspomena na zajedničko podrijetlo i carstvo. Španjolska i Austrija imale su istog neprijatelja – Francusku i protivnika – reformaciju. Tako vidimo da je jaka veza između carstva bila ista vjeroispovijest i strogi katolicizam. Ženili su se jedni s drugima te su im i načela bila ista. Međutim, razlika je bilo. Španjolska je bila bogata zbog zlata koje se donosilo iz Amerike, a Austrija je bila siromašna i bez pomoći. U Španjolskoj je prevladavao apsolutni apsolutizam, a Austriji zadaju poteškoće čvrsti staleži, pobune u Mađarskoj i opasni Turci. Španjolska je patila od iseljavanja i vladarska kuća je bila u propadanju. Filip III. imao je desetero djece, no ona nisu imala potomaka. Karlo II., kao posljednji potomak stare loze, bio je bolehljiv te nije imao nasljednika. Europom se već dvije godine postavljalo pitanje što će se dogoditi ako i ovaj posljednji potomak umre. Godine 1700. izbija panika zbog smrti. Oporuke su već bile sastavljene, ugovori potpisani, no Luj XIV. vidi sjajnu priliku da postane još moćniji i kao zastupnik svojega mladog nećaka Filipa Anžuvinskog privuče Španjolsku k sebi. Austrija i Engleska to ne žele dopustiti i dovode Karla, mladog nadvojvodu iz Beča. Karlo se s engleskim prijateljima iskrcao na Pirenejskom poluotoku i prozvao se kraljem. Kao devetnaestogodišnjak oduševljen je zadatkom da ponovno uspostavi svjetsku monarhiju Karla V. te smatra sebe svetim i od Boga posvećenim.

Karlo i njegovi velikaši jednog dana 1709. iščekivali su dolazak djevojke u malom katalonskom gradu Matarou. Djevojka mu je bila nepoznata, no već dogovorena supruga. Podrijetlom je bila sjevernonjemačkog kneževskog roda, bila je princeza von Braunschweig-Wolfenbüttel. Brak je dogovorila Karlova majka, također sjevernonjemačka princeza. Braunschweig-Wolfenbüttel smatrani su siromašnima i posjedovali su neznatan utjecaj te nije bilo jasno zašto baš ta princeza, no smatra se da je careva udovica jednostavno željela pojačanje u svojoj obitelji iz svoje zemlje. Također su i Karlovi posrednici mahali u Braunschweigu titulom španjolske kraljice. Jedino se mlada princeza, Elizabeta Kristina, protivila ovim zarukama. Najviše se

¹¹ Neven BUDAK i dr., *nav. dj.*, str. 92.

bojala da će se morati odreći svoje kalvinističke vjere i doći u papinsku crkvu. Nakon dugog mučenja pristala se vjenčati s neznancem i poslali su ju u Španjolsku. Elizabeta je bila lijepa, ljupka, svijetloplava i bjeloputa djevojka. Karlo je odmah prema njoj osjetio duboku naklonost, kao i ona prema njemu. Karlo i Elizabeta istinski su se zavoljeli i vodili skladan brak. Kako je vrijeme prolazilo, njezin je položaj u zemlji bio sve teži. U vrijeme kad se Karlo htio nastaniti u Madridu, počeo je veliki rat, španjolski rat za nasljedstvo, kao jedan od najkrvavijih ratova stare Europe. Teritorij na kojemu se vodio rat rasprostirao se od Italije do Nizozemske, od Bavorske do Gibraltara, a ako ubrojimo i ustanak Mađara, tada je rat dopirao sve do vlaških ravnica i planina karpatske Moldavije. Austrija i Engleska su u ratovima imale dvojicu odličnih vojskovođa, princa Eugena i lorda Marlbourgha, te zadavale udarce Francuskoj, no ona se vrlo vješto branila.

U Beču je tada Karlov brat Josip I. obolio od crnih kozica i umro već nakon šest godina vladavine. Iza sebe je ostavio dvije kćeri, Mariju Josipu i Mariju Amaliju, a muškog potomka nije imao te je muška loza Habsburgovaca ostala na jednom potomku – Karlu. Tada Karlo napušta Španjolsku i žurno se vraća u Beč. Karlo nije odustao od Španjolske i kao zalog da će se sigurno vratiti ostavlja u Barceloni svoju voljenu suprugu kao upravitelja države. Njezin položaj u Španjolskoj postaje neizdrživim te je Karlo dočekuje u Linzu i odvodi u Beč.

U to vrijeme pohod španjolskog rata za nasljeđe sustavno propada zbog obostranih gubitaka. Engleska postiže ratne ciljeve i dobiva kao jedina nacija na svijetu pravo trgovine robovima crncima te time stvara temelje svojeg bogatstva. Budući da je prije htjela spriječiti stapanje Francuske sa Španjolskom, sada ne želi da Habsburgovci sjedine personalnom unijom Austriju – Češku – Ugarsku s Pirenejskim poluotokom. Tako se Engleska povlači i zaključuje mir. Habsburgovci su se morali zadovoljiti španjolskim posjedima u Italiji i Nizozemskoj, a u Ugarskoj je s obje strane napokon došlo do mira. U siječnju 1712. Karlo je mogao ući u Požun, a iduće godine Elizabeta Kristina okrunjena je za kraljicu Ugarske. Taj je dio Europe bio u miru na neko vrijeme, no unutar kuće Habsburg vladao je nemir.

Karlo i Elizabeta još nisu imali dijete. Pričalo se da je mlada supruga možda neplodna, a i Karlo se već dugo mučio sa svojom oporukom. Nakon vremena strahovanja carica je trudna i rađa dječaka. Dali su mu ime Leopold, no taj dječak već

nakon šest mjeseci umire. Elizabeta Kristina je, nedugo nakon toga, opet trudna. Na svijet donosi djevojčicu po imenu Marija Terezija.¹²

Slika 1. Karlo VI., 1720./1730.

Izvor: <http://www.habsburger.net/de/kapitel/karl-vi-und-die-pragmatische-sanktion> (pristupljeno 20. veljače 2018.)

¹² Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 15. – 20.

Slika 2. Elizabeta Kristina

Izvor: <http://www.gogmsite.net/grand-ladies-of-the-eightee/subalbum-empress-of-austria/elisabeth-christine-von-bra.html> (pristupljeno 26. veljače 2018.)

5. 2. Pragmatička sankcija

Odmah po dolasku u Beč Karlu VI. nameće se pitanje nasljedstva habsburške baštine u slučaju da ne bude imao sinova. Hrvatskom se saboru tako pruža prilika izravno se uključiti u dinastičku politiku vladarske kuće i istaknuti se kao samostalno političko tijelo, neovisno od Ugarske. Zbog odsutnosti bana Pálffyja, zagrebački biskup Emerik Esterházy saziva Sabor 1712. u svojem biskupskom dvoru. Glavni razlog sazivanja Sabora bio je izbor poslanika u Ugarski sabor, no raspravljalo se i o pitanju nasljedstva. Trećeg dana zasjedanja donijeli su 7. članak kojim pristaju na nasljedstvo Habsburgovaca i u ženskoj lozi, pod uvjetom da buduća vladarica ujedno vlada i u Austriji. Time Sabor naglašava da više drži do veze Hrvatske s Austrijom nego do veze s Ugarskom. Tom odlukom Hrvati su preduhitрили Mađare, ali i samog cara Karla VI. koji do tada nije donio službenu odluku o nasljedstvu u ženskoj lozi jer se još uvijek nadao muškom potomku. Biskup Esterházy, grof Ivan Drašković i protonotar Juraj Plemić Otočki činili su hrvatsko izaslanstvo koje je nosilo caru zaključak na potvrdu. Izaslanike Karlo VI. prima u Beču i saziva tajnu konferenciju svojih savjetnika koji odlučuju da zaključak valja prihvatiti te da ga pokušaju iskoristiti za pritisak na Mađare da učine isto. Karlo VI. izrađuje i koncept dekreta u kojem u

vlastito ime i u ime svojih nasljednika jamči Hrvatskoj poštivanje svih njezinih privilegija. Do potpisivanja nije došlo jer se Karlo nije htio zamjeriti Mađarima. Karlo VI. sljedećeg mjeseca izdaje diplomu u kojoj zahvaljuje Hrvatima za njihovu vjernost dinastiji i obećava čuvati njihove povlastice i prava. Godinu dana kasnije donesen je zakon poznat pod nazivom Pragmatička sankcija, potaknut hrvatskom inicijativom.¹³

To je temeljni državni zakon koji se odnosi na određeno područje i proglašava odredbu na koju se odnosi. Ona mora biti ugovor na koji se zaklinju sve stranke, odnosno međunarodni sporazum. Ovaj ugovor se sastoji od dvije točke. Prva se odnosi na nasljeđe u kući Habsburg, a druga na cjelinu i nedjeljivost svih habsburških posjeda za sva vremena. Dana 9. ožujka 1712. Karlo VI. okuplja oko sebe ministre i savjetnike i čita se objašnjenje *Vječnog zakona* na koji se svi prisutni obvezuju.

Prva točka: u većini europskih dinastija, ali i u svijetu, nasljedstvo se prenosi prema načelu prava prvorođenog sina muške loze na nasljedstvo. Europski narodi i njihovi vladari davali su prednost muškoj vladavini u odnosu na vladavinu žene. Već se počelo govoriti kako se iz habsburških kreveta rađa više djevojaka nego dječaka ili da su djevojke otpornije. Djevojke su nadživjele svoju braću i bratiće, a žene su nadživjele muževe. Kako piše neki suvremenik, došlo je u bečkom Hofburgu do tzv. *hierarchia feminina*. Tu stanuju jedna pored druge dvije carske udovice, udovica Leopolda I. i Josipa I., dvije nadvojvotkinje Leopoldova podrijetla, uz to još i nova carica Elizabeta Kristina. Među svim ovim ženama postojao je i jedan muškarac, Karlo VI. Sve ljude je zanimalo što će se dogoditi ako njega snađe opasnost koja vreba sa svih strana. Ništa nije sređeno te će Austrija propasti. Vjerojatno će početi borba između stranaka za bogato nasljedstvo. Na jednoj će strani stajati Leopoldove, a na drugoj strani Josipove nadvojvotkinje, a navalit će i inozemne dinastije. Svaka će imati vojnu moć i svaka će onoj drugoj osporavati njezino pravo. Takvi će biti Bavarci, Savojski, Sasi te Burboni. Karlo VI. to nikako nije mogao dopustiti. Ovi problemi mučili su ga još prije ženidbe. Htio je sačuvati nasljedstvo za vlastitu lozu, čak iako bi iza njega ostala samo kći. Pred Karlom je poput prijetnje stajala propast vladajuće kuće, što je on shvaćao osobno.

Druga točka: zemlje kuće Habsburg koje su nasljedne moraju uvijek biti nedjeljive, jedinstvene i u cjelini, iako su okupljene nasumce, međusobno

¹³ Neven BUDAK i dr., *nav. dj.*, str. 92. – 94.

neusklađene, dobivene ženidbom, silom osvojene i ogromne površine. Zemlje koje dinastija Habsburg ima u svojim rukama su: njemačke brdovite zemlje između Bodenskog jezera i rijeke Litave, češke zemlje naseljene u njezinim brdovitim dijelovima Česima i Nijemcima, Moravska i Šlezija, Ugarska, vojvodstvo Milano, drugi posjedi daleko na jugu, Napuljsko Kraljevstvo, austrijski prednji dijelovi zemlje na njemačkom jugozapadnom uglu, čitav dio malih enklava na gornjem Dunavu, na gornjoj Rajni i – nakon 1714. – i dva bogata predjela austrijske Nizozemske između Luksemburga i Dúnkirchena. U tim dijelovima govorilo se deset jezika i bezbroj narječja. U većem dijelu te tvorevine habsburška je vladavina utvrđena stalnim redosljedom nasljeđivanja, no u drugim dijelovima nije bilo tako. Primjerice, u Ugarskoj pravo na vladavinu moglo se dobiti samo putem izbora. Takvu državu je moguće napasti sa svih strana. Granice su joj razvučene i vrlo izbočene, a pokrajine na istoku raspršene i na osami. Gospodar takve zemlje je zabrinut i želi je učvrstiti. Želi da se susjedi zaklinju da će ostaviti tu zemlju na miru i da će je zauvijek poštovati. Ljudi u bečkom dvoru Hofburgu neprekidno razmišljaju i stvaraju nova sigurnija rješenja.¹⁴

Sve nasljedne zemlje su prihvatile zakon između 1720. i 1721. Ugarska je to učinila 1722., a car je potvrdio zaključak njezina Sabora u kojem se ističe nedjeljivost Ugarske od Austrije i nedjeljivost Hrvatske od Ugarske.¹⁵

¹⁴ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 20. – 24.

¹⁵ Neven BUDAK i dr., *nav. dj.*, str. 95.

Slika 3. Pragmatička sankcija

Izvor: <http://ado.hu/rovatok/ado/kenyszerral-is-adoztattak-a-xviii-szazadban> (pristupljeno 20. veljače 2018.)

5. 3. Rođenje i djetinjstvo

Maria Theresia Walburga Amalia Christina rodila se 13. svibnja 1717. u Beču. Ime je dobila po kastiljskoj svetici iz 17. stoljeća Teresi Sánchez de Cepeda y Ahmuda. O njezinoj ranoj dobi vrlo malo se zna, no da je bila muškarac zasigurno bi se carski biografi potrudili zabilježiti svaku pojedinost, a u djetinjstvu bi imala mnogo strožu obuku. Dani su joj prolazili veselo i bezbrižno. Imala je dvije sestre koje su se zvale Marija Ana (1718. – 1744.) i Marija Amalija (1724. – 1730.). Njezin otac, Karlo VI. bio je jedini muškarac u cijeloj obitelji. Uz Karlovu majku i suprugu te udovicu njegova brata Josipa, živjele su i druge nadvojvotkinje, rođakinje Marije Terezije. Marija Terezija je bila vrlo vitko dijete sivih očiju, svijetloplave kose s razdjeljkom i visokog čela, pravilnih crta lica te izbočene donje usnice. Smatrali su je dražesnom i obzirnom. Bila je nadarena za ophođenje u društvu te je često i zabavljala dvorjane.

Imala je lijep glas, bila dobra plesačica, a i izvrsno je slikala. Često je sudjelovala u dvorskim kazališnim predstavama te zajedno sa svojom sestrom, Marijom Anom, gađala je u metu. Budući da je Karlo VI. cijelu vladavinu posvetio tome da čitava Europa prihvati Mariju Tereziju na habsburškom prijestolju, zaboravio joj je prenijeti osnovna znanja o državnim poslovima. Dadilja i odgojiteljica Marije Terezije i Marije Ane, Karoline von Fuchs-Mollard, pokušavala je probuditi interes za politiku no uzaludno. Sve to je Mariji Tereziji bilo dosadno i samo je htjela izbjeći politička pitanja. Međutim, imala je dar za jezike. Govorila je latinski, talijanski i francuski, no nikada nije savladala gramatiku i pravopis. Pisma koja je pisala sve do svoje smrti bila su puna gramatičkih i pravopisnih pogrešaka. Njezin odgoj je bio usmjeren na religijske teme. Poticali su se vjerski osjećaji te budilo strahopoštovanje prema ugledu i moći Crkve. Bila je iskrena vjernica tijekom cijelog života te je sve događaje gledala iz te perspektive.¹⁶ U obitelji Marije Terezije govorila su se dva jezika: francuski i bečki njemački. Učitelji su joj bili jezuiti: otac Franz Ksaver Vogel učio ju je vjeronauk, a o povijesti joj je govorio otac Spannagel. Pričalo se kako joj je upravo on usadio prve sklonosti za prosvjećivanjem. Poduke iz matematike bile su u rukama Marionona, glazbe u rukama dvorskog kapelmajstora Caldara, a plesu ju je učio baletni majstor Levassori della Motta. Marija Terezija je za današnje pojmove bila visokoobrazovana žena.¹⁷

¹⁶ Hrvoje GRAČANIN, *Slavne povijesne ličnosti*, Zagreb: Meridijani, 2015., str. 186. – 188.

¹⁷ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 28. – 29.

Slika 4. Marija Terezija u dobi od 11 ili 12 godina (Andreas Möller)

Izvor: Gračanin, Hrvoje, *Slavne povijesne ličnosti*, Zagreb: Meridijani, 2015., str. 187.

5. 4. Prosidbe i sklapanje braka

Čim se Marija Terezija rodila, odmah se pokrenulo pitanje njezine udaje. Bila je tu španjolska supruga Filipa Anžuvinskog (onaj koji je izgurao Karla iz Španjolske), Farnese. Rodila je svojem suprugu troje djece i računala da će im osigurati dobru budućnost. No, postojala su djeca iz kraljeva prvog braka te se tako nije mogla nadati španjolskoj kruni. Carlos i Filip trebali su ženidbom osvojiti neku zemlju pa tako i čitavo kraljevstvo. Isplanirala je kako bi se Carlos mogao oženiti s Marijom Terezijom, a Filip s njezinom sestrom.

Bile su tu i druge vladajuće kuće čiji su sinovi „htjeli“ brak s Marijom Terezijom: Bavarci, Wittelsbachovi (susjedi s kojima je bilo opasno biti neprijatelj) i Lotarinzi. Karla najviše zanimaju Lotarinzi koji su bili europska dinastija. Sjeća se da su u prošlosti Lotarinzi učinili nekoliko usluga Habsburgovcima i jednom prilikom spasili Beč od turske opsade. Nakon brzog razmatranja, Karlo se odlučuje za Klementa

Lotarinškog. No, mladi Klement se razbolio od crnih kozica i umro. Na njegovo mjesto dolazi njegov mlađi brat Franjo Stjepan od Lotaringije.¹⁸

Karlo 1723. vodi svoju suprugu i šestogodišnju Mariju Tereziju u Prag kako bi se okrunio za češkog kralja. Osim primanja krune, Karlo tamo želi predstaviti svoju najstariju kćer.¹⁹ U Pragu Marija Terezija upoznaje budućeg supruga, prijestolonasljednika Vojvodstva Lotaringije, Franju Stjepana. U prosincu 1723. Franjo Stjepan kao petnaestogodišnjak stiže u Beč i ima na raspolaganju sobe u palači u Hofburgu. Franjo Stjepan odrastao je zajedno s Marijom Terezijom koja je zavoljela tog veselog, ljubaznog i duhovitog mladića. Među njima se s vremenom stvorila iskrena bliskost, no morali su se rastati. Otac Franje Stjepana umro je 1729. i Franjo Stjepan odlazi u Lotaringiju preuzeti nasljedstvo. Marija Terezija nije očajavala već je čvrsto odlučila udati se za njega. Franjo Stjepan je tri godine bio daleko od nje, no ona ni u jednom trenutku nije posustala u svojoj odluci.²⁰ Marija Terezija i Franjo Stjepan vjenčali su se 12. veljače 1736. u kapeli samostana u augustinskoj palači Hofburg. Ona u dobi od devetnaest godina, a on od dvadeset i osam. Franjo Stjepan je tu večer nosio kućni ogrtač s bogato ukrašenim ornamentom. Dinastija se od tada naziva Habsburg-Lothringen.²¹

5. 5. Franjo Stjepan

Franjo Stjepan Lotarinški rodio se u nekadašnjem glavnom gradu Lotaringije (vojvodine na sjeveroistoku Francuske) Nancyju 8. prosinca 1708. Bio je drugi sin vojvode Leopolda od Lotaringije i vojvotkinje Elizabete.²²

Budući da je u Beču život bio nemoguć (1740.), Marija Terezija je nagovarala Franju Stjepana da odu u Firencu, središte Velikog Vojvodstva Toskane, koje je Franjo Stjepan, prema dogovoru iz 1735., trebao preuzeti u zamjenu za Vojvodstvo Lotaringiju nakon smrti posljednjeg toskanskog velikog vojvode iz dinastije Medici 1737.²³ Međutim, Franjo Stjepan želio je kao vojskovođa sudjelovati u ratu protiv Osmanlija 1737. Nije imao uspjeha kao ni drugi carski generali pa se 1739. sve

¹⁸ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 29.- 34.

¹⁹ Hrvoje GRAČANIN, *nav. dj.*, str. 188.

²⁰ Isto, *nav. dj.*, str. 188. – 189.

²¹ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 45.

²² <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20491> (pristupljeno 13. veljače 2018.).

²³ Slaven BERTOŠA, *nav. dj.*, str. 121.

završilo loše za Austriju. Svi su bili vrlo ljuti na Franju Stjepana u prijestolnici i nije bio omiljen među Bečanima jer su ga smatrali Francuzom. I sam car ne krije svoje neprijateljstvo te odobrava prijedlog Marije Terezije da s mužem otputuje u Toskanu. Godine 1738. kreću, ubrzo nakon što se Marija Terezija oporavila od drugog porođaja. Sa sobom su povelili novorođenče, a starija kći ostala je s dadiljom u Beču. Tek 20. siječnja 1739. dolaze u Firencu, no mjesno stanovništvo ih ne dočekuje s oduševljenjem. Ostaju samo tri mjeseca, a u Beč se vraćaju u kasno ljeto. Marija Terezija je u brizi i problemima i zbog toga što je opet trudna, ali i zbog nepovoljnog mira poslije rata s Osmanlijama. Muči je i činjenica da je njezin muž neomiljen kamo god krenula. Nove nevolje stižu 1740. kada rađa kćer, a ne sina, a u lipnju joj umire prvorođena kći.²⁴

Marija Terezija voljela je Franju Stjepana te je odmah nakon smrti Karla VII. htjela da se on proglasi carem. Franjo Stjepan izabran je 13. rujna 1745. za cara Svetog Rimskog Carstva, tj. vladara Rimsko-Njemačkog Carstva. Time je Marija Terezija postala caricom. Izbor se održao u Frankfurtu na Majni, tradicionalnom mjestu za takve izbore u Njemačkoj. Da bi postao car, morao je imati devet glasova (tri crkvena i šest svjetovnih) knezova-izbornika jer je Sveto Rimsko Carstvo bilo izborna monarhija. Crkveni knezovi-izbornici su bili: nadbiskup Mainza Johann Friedrich Karl von Ostein, nadbiskup Triera Franz Georg von Schönborn-Buchheim i nadbiskup Kölna Clemens August od Bavarske. Šestoricu svjetovnih knezova-izbornika činili su: Maximilian III. Joseph od Bavarske, Fridrik August Saski (koji je u to vrijeme ujedno bio poljski kralj), Fridrik II. Veliki (koji je ujedno bio pruski kralj), Karl Theodor od Falačke, Juraj II. Hannoverški (koji je ujedno bio britanski kralj) te spomenuta Marija Terezija, koja je pravo glasa imala kao kraljica Češke. Iako je bilo dovoljno osigurati pet glasova, Marija Terezija i Franjo Stjepan osigurali su sedam glasova (tri nadbiskupa, bavarski knez-izbornik, saski knez-izbornik (poljski kralj) i hanoverski knez-izbornik (britanski kralj), a njima je pridodan i glas Marije Terezije kao češke kraljice).

Nakon proglašenja, Marija Terezija je odbila biti okrunjena zajedno sa suprugom. Njemački ustav ne dopušta da žena kao car nosi krunu, nego kao carica. Zajedno sa svojim suprugom obuhvaćena je političko-sakralnim dostojanstvom. Tako nije bila izabrana, no bila je okrunjena. Postaje suvelikodostojnikom, a ne suvladarom

²⁴ Hrvoje GRAČANIN, *nav. dj.*, str. 190. – 191.

te sa svojim suprugom dijeli *decus*. Marija Terezija odrekla se sudjelovanja. Razlozi, kao, primjerice, trudnoća ili smanjenje troškova putovanja nisu bili uvjerljivi. Razlozi su vjerojatno bili dublji i imali veze s njezinim odnosom sa suprugom. Marija Terezija svojeg supruga je nazivala *mišićem*, a u starim danima „*mon vieux*“ (*stari moj*). Prvo ga proglašava suvladarom i uporno se bori za njegovo suvladanje u Austriji, Češkoj i Ugarskoj – no tada mu ipak ne dopušta ili jedva dopušta da njome vlada.²⁵

Od samog početka Marija Terezija voljela je supruga i bila mu predana. Franjo Stjepan je bio šarmantan ljubavnik, a Marija Terezija mu je ugađala jer je s njim bila sretna. Mnoge trudnoće ostavile su traga na njoj te se udebljala. Bila je pretrpana državnim poslovima i nije više radila ono što ju je veselilo. Marija Terezija je imala sve manje vremena za supruga te je on nalazio zamjenu za ljubavno uzbuđenje na drugim stranama. Bila je vrlo ljubomorna i držala mu prodike zbog njegovih izvanbračnih izleta. Godine 1755. njezina sreća je uništena, Franjo Stjepan ulazi u ozbiljnu vezu s mladom kneginjom Wilhelminom Auersperg, o kojoj se brine sve do njezine smrti. Marija Terezija nije prihvaćala bilo kakvo nemoralno ponašanje te ustrojava policiju za ćudoređe koja je djelovala u gradovima, osobito u Beču. Zadatak im je bio uhititi bilo koju osobu pod sumnjom za nemoralno ponašanje.²⁶

Franjo Stjepan umire u Innsbrucku u svojoj kočiji kada se vraćao s opere 18. kolovoza 1765. Marija Terezija od šoka nije mogla govoriti i zaključala se u sobu. Istog dana se iselila iz zajedničke sobe u Beču u kojoj je s njim živjela 29 godina. Svoje nove odaje dala je presvući u crni baršun, a odijevala se samo u crninu. Kosu u znak boli ošišala je na kratko. Molitva i ispovijed su bili svakodnevni, a dvorske gospe morale su nositi žalobnu odjeću i nisu se smjele šminkati.²⁷ Nadgrobni spomenik je pripremljen u kapucinskoj crkvi u Beču. Bio je to ogromni dvostruki sarkofag s raskošno nadzidanom građevinom gdje se nalaze i car i njegova supruga, a okolo figuralni ukrasi koji podsjećaju na veličanstvenost pokojnika i njihove pobjedonosne trenutke života.²⁸

²⁵ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 129. – 135.

²⁶ Hrvoje GRAČANIN, *nav. dj.*, str. 190.

²⁷ Isto, *nav. dj.*, str. 194. – 195.

²⁸ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 234. – 236.

Slika 5. Franjo Stjepan Lotarinški

Izvor: <http://www.habsburger.net/de/kapitel/neustart-einer-dynastie-franz-i> (pristupljeno 20. veljače 2018.)

5. 6. Djeca

Marija Terezija ulazi u brak s već ukorijenjenim odgojem i poviješću habsburške kuće. Mnogo djece je smisao njezinog braka, kao i sreća njezinog naroda. Marija Terezija je „žena koja voli“, a ne kao druge vojvotkinje koje su podnosile zagrljaje protiv svoje volje.²⁹

S nepunih dvadeset godina Marija Terezija donosi na svijet svoje prvo dijete, djevojčicu Mariju Elizabetu (rođenu 1737.). Marija Ana (1738. – 1789.) rodila se dvadeset mjeseci kasnije, a Marija Karolina (1740. – 1741.) kao treće dijete smatrana je nesrećom. Marija Ana bila je nježna, ali često bolesna (imala je fizičku manu) te tako nije bila prikladna za udaju. Postala je nadstojnica jednog samostana u Pragu.

God. 1740. Marija Terezija je ponovno u drugom stanju, no mora pokopati oca. Nekoliko mjeseci prije toga gubi svoju prvu kćer. U to vrijeme su djeca često

²⁹ Isto, *nav. dj.*, str. 49. – 50.

umirala – ili zbog neke crijevne smetnje ili zbog gripe ili zbog barbarskog načina liječenja. Marija Terezija bila je vrlo bojažljiva majka, a brigu o svojoj djeci morala je prepustiti dadiljama i dječjim negovateljicama koje su se pažljivo birale. Kada su djeca bila bolesna, nisu smjele ništa učiniti na svoju ruku. Morale su obavijestiti majku o bilo kakvoj bolesti ili ogrebotini. Marija Terezija već idućeg siječnja morala je pokopati malenu Mariju Karolinu. Fridrik upravo dolazi u središte Šlezije, a mjesec dana prije poraza kod Mollwitza rađa željenog sina, Josipa (1741. – 1790.). Kada je Josip navršio godinu dana, majka ga napušta i odlazi u Požun. Neprijatelj se u međuvremenu približava glavnome gradu. Marija Terezija tada zahtjeva da joj preko mađarske granice donesu dijete.³⁰

Josip, kao najstariji sin Marije Terezije i Franje Stjepana, trebao je postati nasljednik prijestolja. Od djetinjstva ga se pripremalo za ulogu i posvećena mu je posebna briga. Marija Terezija pobrinula se da dobije najbolje obrazovanje te je tako često i pretjerivala s ljubavlju. Prisilni odnos kasnije se odrazio i u njegovom karakteru pa Josip počinje živjeti u svijetu u kojem njegovi roditelji i cijeli dvor nemaju pristupa. Već s deset godina počelo se govoriti o njegovoj ženidbi. Marija Terezija željela se povezati s burbonskim dvorom te tako oženiti Josipa nekom burbonskom princezom. S činjenicom da su se u Italiji ustoličile dvije burbonske sporedne linije španjolskog podrijetla (jedna u Napulju, a druga u Parmi), Habsburgovci su se nekako pomirili. Ideja je bila da se ženidbom pokuša steći novi utjecaj na Apeninskom poluotoku. Tako ulaze u pregovore s Karlom III., španjolskim kraljem. On ima kćerku Mariju Josipu s kojom se Josip mogao oženiti, a drugi sinovi Marije Terezije trebali su se oženiti s mladim nadvojvotkinjama. Karlo III. tako govori o dvostrukoj ili trostrukoj svadbi. Ne dolazi do ženidbe jer Marija Josipa nije bila ljepotica te ostaje neudana.³¹

Josip je bio spreman za ženidbu baš za vrijeme rata koji vlada Europom (1756. – 1763.). Neprijatelji, Prusija i Velika Britanija, postaju u ovom ratu saveznici. Međutim, s druge strane i Austrija i Francuska, koje su isto tradicionalni neprijatelji, postaju ovaj put saveznici, a pridružuje im se i Španjolska. Između Austrije i Francuske dolazi do saveza koji iznenađuje cijelu Europu. Tako se ukazuje prilika za

³⁰ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 199. – 200.

³¹ Justin Christopher VOVK, *In Destiny's Hands, Five tragic rulers, children of Maria Theresa*, iUniverse, New York, 2010., str. 19.

Josipovu suprugu. Puno bolja prilika je princeza Izabela od Parme, unuka Luja XV.³² Josip je bio oduševljen suprugom, a kasnije se i zaljubio u nju. Vjenčanje se održava u Padovi i to preko zastupnika. Bio je to normalan postupak u brakovima princeza sa strancima jer je princeza u novu zemlju morala doći s novim i odgovarajućim titulama. Princezin doček u Beču bio je veličanstven, što nam prikazuju i portreti koje je Marija Terezija naručila, a danas se nalaze u Dvorani ceremonija u Schönbrunnu. Izabela je dobro prihvaćena, a njezina tamna put, crna kosa, velike oči i bujne usne plijenile su pažnju. Josip, iako se ženi nametnutom suprugom, istinski se zaljubljuje u njezinu inteligenciju i vještinu diplomacije. Međutim, Izabela umire 1763. od crnih kozica.³³

Šest mjeseci nakon njezine smrti počelo se govoriti o Josipovoj ponovnoj ženidbi. Josip o tome nije htio ni čuti, no budući da iz braka s Izabelom nema muškog potomka, politika nalaže drugačije.³⁴ Josip inzistira oženiti se Izabelinom mlađom sestrom Marijom Lujzom, no ona je već bila obećana Španjolskoj. Budući da Josip ne odustaje od svoje odluke, Marija Terezija moli španjolskog kralja da razvrgne zaruke. Takav potez uvrijedio je Španjolsku jer prinčevi se nisu ženili po svojim željama. Francuska tada nema princezu po Josipovim željama i godinama, portugalska princeza mu nije odgovarala, a nećakinja Fridrika Velikog iz obitelji Braunschweig bila je preblisko koljeno.³⁵ Marija Terezija tako razmišlja o njemačkim princezama, Kunigundi od Saske i bavarskoj Mariji Josipi.³⁶ Nema slučajnosti u tome što su obje princeze bile njemačke narodnosti. Cilj je učvrstiti veze s njemačkim zemljama. Kunigunda je za Josipa bila pruružna, a on se nije ustručavao to pokazati. Tako ostaje Marija Josipa od Bavarske, za koju Josip također misli da je ružna. Ova ženidba bi bila politički korisna jer je Marija Josipa bila najmlađa kćerka Karla Alberta, neprijatelja Marije Terezije u Ratu za austrijsko nasljeđe. Krunu Svetog Rimskog Carstva nakratko je uzeo Karlo Albert, a tu neugodnu situaciju napokon bi smirila ova ženidba. God. 1765. Josip je ipak morao oženiti Mariju Josipu.³⁷

Dana 17. studenoga 1765. Marija Terezija postavlja za svojeg suvladara sina Josipa. Smatra ga naglim i umišljenim pa mu ograničava vlast. To uglavnom i je

³² Isto, str. 21.

³³ Mary Maxwell MOFFAT, *Maria Theresa*, New York: E. P. Dutton and company, 1911., str. 253. – 254.

³⁴ Karl TSCHUPPIK, *Marija Terezija, Zagreb: Binoza, 1936.*, str. 255.

³⁵ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 220.

³⁶ Karl TSCHUPPIK, *nav. dj.*, str. 256.

³⁷ Justin Christopher VOVK, *nav. dj.*, str. 36. – 37.

razlog njihovih razmirica koje su trajale sve do majčine smrti. Međutim, Josip se ne može ni pomiriti s time što majka ne može smisliti protestante. Pokušavao ju je maknuti i od progona Židova, kojima je zabranjivala da žive u Beču bez posebne dozvole. Iz patenta 1771. o nadnicama kmetova, koji poboljšava njihove prilike, uvođenja obveznog školovanja, ukidanja mučenja i smrtne kazne te zabrane spaljivanja vještica iz 1758. vidimo kako je bilo i plodonosne suradnje sina i majke. Njihov odnos je konačno raskinut kada je Marija Terezija 1779. Josipu iza leđa sklopila mir s Fridrikom Velikim. Josip je tada već bio spreman zaratiti s Prusijom kako bi došao do znatnog dijela Bavarske. Tada se pokazalo kako je Marija Terezija imala više političke mudrosti od njega.³⁸

Mariju Kristinu rađa (1742. – 1798.) četiri dana prije bitke kod Chotusitza. Marija Kristina bila je miljenica Marije Terezije i uspjela se udati po svojoj želji i iz ljubavi. Htjela se udati za rođaka s majčine strane, princa Alberta Saskog. Albert se prilikom posjeta u Beč zaljubio u Mariju Kristinu, no nije bio primjereni ženik za kćer jedne carice. Bio je četvrti sin u brojnoj obitelji Augusta III. Saskog, kralja Poljske, i brat Josipove supruge Marije Josipe te ne može ponuditi nikakav položaj. Otac Franjo Stjepan htio ju je udati za sina svoje sestre, vojvodu od Chablaisa, te tako naglasiti veze s Lotaringijom (njegovom rodnom zemljom). Međutim, Franjo Stjepan umire i plan se ne ostvaruje.³⁹ U ovakvim uvjetima Marija Terezija popušta mezimici „Mimi“ da se uda za Alberta 1766. S obzirom da Albert nije bio bogat, Marija Terezija daje svojoj kćeri ogroman miraz, a Albertu vojvodinu Teschen, koju je za njega kupila. Obećano im je da će dobiti namjesništvo nad austrijskom Nizozemskom nakon smrti princa Karla Lotarinškog (šogora Marije Terezije). Albert je proglašen namjesnikom u Požunu u Ugarskoj, koji je bio relativno blizu Beču te je Marija Kristina mogla često viđati svoju majku.⁴⁰

³⁸ Hrvoje GRAČANIN, *nav. dj.*, str. 195.

³⁹ Mary Maxwell MOFFAT, *nav. dj.*, str. 298.

⁴⁰ Antonia FRASER, *Marija Antoaneta*, Zagreb: Mozaik knjiga, 2012., str. 42.

Slika 6. Marija Kristina, oko 1766.

Izvor: <http://www.gogmsite.net/reign-of-louis-xv/maria-christina-duchess-of-/ca-1766-archduchess-maria-c.html> (pristupljeno 23. veljače 2018.)

Kada dolazi do mira s Bavarskom, Marija Terezija očekuje sedmo dijete, sina Karla kojeg će izgubiti kada bude navršio šest godina. U vrijeme kada putuje na suprugovu krunidbu očekuje osmo dijete, Mariju Amaliju (1746. – 1804.).⁴¹

Vrijeme za udaju Marije Amalije došlo je 1769. Dodijelili su joj vojvodu Ferdinanda od Parme, mlađeg brata Izabele, prve Josipove supruge. Tako su veze bile puno čvršće s Burboncima jer je Josip bio prije oženjen za Fernandovu sestru te je tako Parma bila u dobrim odnosima s Austrijom. Ona nije odgajana vladati, već rađati djecu. Mariju Amaliju tako nitko ni ne pita za koga bi se htjela udati. Htjela je

⁴¹ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 200.

Karla od Zweibrücka za muža, no Marija Terezija nije smatrala kako je baš ovaj princ dostojan nadvojvotkinje. Željela je učvrstiti veze s Burboncima te je tako Ferdinand bio prikladniji. Marija Amalija se bunila, no uzalud. Ona je bila šest godina starija od Ferdinanda koji je bio tjelesno razvijen, tamnopus, crnokos, pomalo djetinjast i bez mrvice želje da bude vladar.⁴² Dobila je prije polaska u Parmu upute o vladanju u braku, a jedna od glavnih bila je da se ne smije miješati u državne poslove. Marija Amalija je radila sve suprotno od onoga što joj je rečeno. Ferdinand je radio sve što mu je Marija Amalija rekla. Bila je i vrlo darežljiva prema siromašnima na dvoru u Parmu. Marija Terezija je pokušala promijeniti situaciju pa poziva Madrid i Versailles da joj pomognu. Španjolskog kralja to užasno ljuti te čak želi i vojsku poslati na svojeg nećaka. Tada Marija Terezija, kako bi spriječila vojnu silu, prekida sve veze s Parmom i zabranjuje djeci da pišu Mariji Amaliji pisma.⁴³

⁴²Mary Maxwell MOFFAT, *nav. dj.*, str. 331.

⁴³Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 260. – 261.

Slika 7. Marija Amalija

Izvor: <http://www.mariatheresa.com/mariaamalia.html> (pristupljeno 23. veljače 2018.)

Trećeg sina Leopolda (1747. – 1792.) rodila je u svibnju.⁴⁴

Par mjeseci nakon Josipove svadbe dolazi do priprema za ženidbu drugog sina Marije Terezije, Leopolda. Leopold se najprije trebao oženiti s princezom Beatricom, kćerkom Herkula od Modene i njegove supruge Marije Terezije Cibo od Masse i Carrare. Međutim, roditelji su mu željeli osigurati bolji položaj kao što su osigurali i Josipu, samo na manjem području. Tako dolazi do prijedloga da Leopold dobije novu zaručnicu, infantu Mariju Lujzu (kćer španjolskog kralja Karla III.).⁴⁵ Franjo Stjepan prije trideset godina kao naknadu za svoju domovinu Lotaringiju dobio je Veliko Vojvodstvo Toskanu. Bečki dvor je kao uvjet za brak između Leopolda i Marije Lujze morao izmijeniti nasljedstvo u Toskani: pravo na veliko vojvodstvo ne

⁴⁴ Isto, str. 200.

⁴⁵ Karl TSCHUPPIK, *nav. dj.*, str. 258.

dobiva prvi već drugi sin.⁴⁶ S obzirom da su Burboni već uspostavili sekundogenituru u Italiji, smatralo se da Habsburgovcima to neće biti problem. Sekundogenitura je pravo drugorođenog sina i njegovih potomaka na nasljedstvo. Ovdje je tradicija promijenjena te je vjenčanje održano u Innsbrucku (manji grad), a ne u Beču jer je otac Marije Lujze strahovao kako će njegova kćer osjećati prezir prema skromnoj Toskani ako se vjenča u Beču.⁴⁷ Svadba je u okolini Innsbrucka gledana s oduševljenjem. Početak je bio idealan, no pretvorilo se u tragediju. Leopold je s ocem na putu za svadbu pokupio prehladu. Kada su stigli u Innsbruck, doznali su da je otac Izabele i Marije Lujze umro. Leopold je bio sve lošije pa su čak i izvršili bolesničko pomazanje. Međutim, nakon ozdravljenja nastavljeno je vjenčanje.⁴⁸

Ivanu Gabrijelu rodila je u veljači 1750., u travnju 1751. Mariju Josipu, a u kolovozu 1752. Mariju Karolinu. Iako su to bile godine mira, bile su ispunjene naporima. Marija Terezija je tada morala potaknuti Mađare da daju veće poreze. Napreduju pravne i upravne reforme, a uvedena je i nova novčana vrijednost. Vojska se reorganizira, a zajedno s Kaunitzom stvara novi sustav saveza.⁴⁹

Marija Josipa je od samog rođenja bila obećana drugom sinu španjolskog kralja Karla III., njegovom vršnjaku infantu Ferdinandu, koji je sada napuljski kralj.⁵⁰ Ferdinand je bio jako djetinjast, imao je slabo obrazovanje, a loš odgoj. Zanimao ga je samo lov i kazalište, no svadba se morala održati uz najveći sjaj. Marija Terezija je za Mariju Josipu naručila najskupocjenija veziva i tkanine iz Francuske, a iz Pariza stotinu haljina. Međutim, Marija Josipa zarazila se boginjama i umrla usred niza svečanosti koje su se održavale radi prošnje.⁵¹

⁴⁶ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 232.

⁴⁷ Justin Christopher VOVK, *nav. dj.*, str. 39.

⁴⁸ Isto, str. 39. – 43.

⁴⁹ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 200.

⁵⁰ Karl TSCHUPPIK, *nav. dj.*, str. 280.

⁵¹ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 244. – 245.

Slika 8. Marija Josipa

Izvor: <http://www.mariatheresa.com/mariajosepha.html> (pristupljeno 23. veljače 2018.)

Budući da su jednu kćer obećali, tako je taj dogovor vrijedio i dalje. Marija Terezija dopustila je španjolskom kralju kao mladićevu ocu da odabere koju kćer želi za svoju snahu. Temeljni cilj ove udaje je povezivanje Habsburgovaca s Burbonima.⁵² S obzirom da je Ferdinand bio djetinjast, a Marija Karolina temperamentna, postojala je mogućnost da se pridruži njegovim ludorijama. Karlo III. ipak izabire Mariju Karolinu jer mu je draža. Marija Karolina kreće u Napulj 1768. s grčem u truhu.⁵³

Marija Terezija je sa svojim kćerima započela tradiciju pisanih uputa za brak koje su morale čitati svaki tjedan. U njima su trebale pronaći savjete potrebne za brak, a ton je bio više kritičan nego savjetnički. Razlog tome je taj što je Marija Terezija vjerovala da će samo brutalna iskrenost doprijeti do njezinih kćeri. Tako

⁵² Antonia FRASER, *nav. dj.*, str. 44.

⁵³ Karl TSCHUPPIK, *nav. dj.*, str. 285.

Marija Karolina postaje kraljica i ostvaruje san za kojim uzdiše svaka princeza. Prijestolnica joj je postala palača Caserta koja je bila najveća u tadašnjoj Europi. Svojega supruga je htjela voljeti kao što je njezina majka voljela Franju Stjepana pa mu je zato rađala dijete za djetetom, kako ne bi osramotila svoje podrijetlo.⁵⁴

Slika 9. Marija Karolina

Izvor: <http://www.gogmsite.net/reign-of-louis-xv/subalbum-queen-maria-caroli-2/maria-carolina-of-austria-q.html> (pristupljeno 23. veljače 2018.)

⁵⁴ Mary Maxwell MOFFAT, *nav. dj.*, str. 330.

Marija Terezija 1. srpnja 1754. rađa četvrtog nadvojvodu, Ferdinanda Karla (1754. – 1806.). Ferdinandu je odabrana žena, princeza Beatrice d'Este, budući da se brak između brata Leopolda i te princeze nije ostvario. Svadba se održava u Milanu 1771. i biva najpogodnija. Tako se još jednom učvršćuju veze s Italijom.

Slika 10. Ferdinand Karlo

Izvor: <http://www.mariatheresa.com/ferdinand.html> (pristupljeno 23. veljače 2018.)

Godine 1755. dolazi na svijet opet princeza. Majka sada nema vremena, mora biti na nogama i što brže obaviti hitne poslove, a budućnost carstva mora biti osigurana tako da ukloni posljednje nedoumice novog saveznika – Francuske. U međuvremenu mala princeza je krštena i dobiva ime Marija Antonija (1755. – 1793.).⁵⁵

Marija Antonija rađa se u vrijeme pregovora oko saveza između Austrije i Francuske koji će odrediti njezinu budućnost. Mariji Antoniji je bilo određeno da se uda za francuskog dofena, Luja Augusta jer mu je odgovarala po godinama. Isplanirano je bilo kako će se svadba održati 1770., no sami pregovori nisu mirno

⁵⁵ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 200.

tekli. Luju XV. obje su vojvotkinje bila jednake, no u Versaillesu je bio upitan brak s Austrijankom (bilo kojom). Smatralo se kako bi bolja supruga za Luju XV. bila Amalija Saska, nećakinja Marije Jozefe, koja je bila majka Luja Augusta. Princ Xavier Saski želi se oženiti princezom Klotildom (sestrom Luja Augusta) pa podržava taj brak.⁵⁶ Tako bi dvostruka ženidba ojačala sasku dinastiju. Luj XV. duže vremena ne govori ništa te dolazi do međusobnih nadmetanja Marije Terezije i markiza Duforta. Na kraju ipak dolazi do rješenja i potvrde o braku.⁵⁷ Nakon potvrde, Marija Terezija se odmah uhvatila priprema. Marija Antonija imala je nepravilne zube te je počela upotrebljavati žicu za ravnjanje zubi koja je njezine zube potpuno izravнала. Doveden joj je i pariški frizer na dvor kako bi brinuo o njezinim frizurama. Luj XV. zahtijeva da se posebno pobrinu da Marija Antonija nauči francuski jezik. Francuski jezik bio je jedan od službenih na austrijskom dvoru, no ona ga je miješala s puno njemačkih riječi. Marija Antonija pisala je vrlo sporo, neuredno, nije voljela čitati no zato su je uveseljavali ples i glazba.⁵⁸ Krenula je na put za Francusku, a Marija Terezija joj je dala upute za vladanje u braku. Objašnjava joj kako ne smije zaboraviti da je Njemica, no to ne smije često spominjati jer je ipak kraljica Francuske. Na granici po francuskom običaju mora se skinuti, obući francusku odjeću i oprostiti se s austrijskom pratnjom. Tako Marija Antonija postaje Marija Antoaneta.⁵⁹

⁵⁶ Antonia FRASER, *nav. dj.*, str. 49.

⁵⁷ Isto, str. 50.

⁵⁸ Karl TSCHUPPIK, *nav. dj.*, str. 292. – 293.

⁵⁹ Antonia FRASER, *nav. dj.*, str. 49. – 50.

Slika 11. Marija Antonija

Izvor: <https://www.historyanswers.co.uk/kings-queens/marie-antoinettes-extreme-makeover-from-austrian-teen-to-french-fashion-queen/> (pristupljeno 23. veljače 2018.)

Marija Terezija 1756. rađa petog sina – Maksimilijana – kao posljednje dijete. Maksimilijan kao najmlađe dijete Marije Terezije postaje nadbiskup.

Slika 12. Maksimilijan

Izvor: <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/portrait-of-ferdinand-maximilian-of-austria-archduke-of-news-photo/164080891> (pristupljeno 23. veljače 2018.)

Marija Terezija je smatrala da njezina dinastija mora cvjetati, donositi plodove na širokoj fronti, a i zaklela se kako loza nikada neće biti u opasnosti. Išla je po principu da su djeca božji blagoslov. Krevet joj je bio oltar na kojem je ona svetkovala.⁶⁰

⁶⁰ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 199. – 203.

Slika 13. Marija Terezija i njezina obitelj (oko 1754.)

Izvor: Gračanin, Hrvoje, *Slavne povijesne ličnosti*, Zagreb: Meridijani, 2015., str. 189.

Slika 14. Josip II. i Leopold

Izvor: <http://www.habsburger.net/de/kapitel/der-nuetzliche-kaiser-joseph-ii> (pristupljeno 20. veljače 2018.)

Marija Trezija je svojem brojnom potomstvu nametala istu strogu disciplinu koju je ucijepila i sebi. U njihovom odnosu nije bilo spontanosti i neformalnosti. U točno određenim prigodama i u točno određeno vrijeme morali su joj poljubiti ruku. Nije voljela neposlušnu djecu te ukoliko su na ulici tuđa djeca bila neposlušna, znala je stati i ukoriti ih. Djeca su se morala prikladno ponašati, a nije odobravala maštu i iznenađenja. Posebno za njih je dala izraditi obrazovni program koji su morala pohađati. Morali su učiti plesati i slikati, priređivati kazališne predstave, znati povijest, pravopis, državništvo i nešto matematike. Njezine kćeri su morale znati ručni rad i

voditi razgovor. Imala je političke naume koje je željela ostvariti uz pomoć djece koja su bila odlično sredstvo jačanja austrijske moći i dinastije.⁶¹

5. 7. Smrt oca i početak vladavine

Karlo VI. u svojoj pedesetšestoj godini života shvaća da nema još puno vremena. U lipnju 1740. umire i prvorodeno dijete Marije Terezije, a Karlu VI. je to još jedan udarac u leđa. U listopadu iste godine odlazi u ugarski dvorac Halbthurn kako bi se bavio svojom starom strašću, lovom. No, u Beč se vraća i prije nego što je mislio. Imao je simptome prehlade, ali ga je mučilo i često povraćanje koje nije prestajalo. Karlo se oprašta s Marijom Terezijom i moli je da se čuva. U dva sata ujutro, 20. listopada 1740., umire i s njime nestaje posljednji muški potomak dinastije Habsburg.⁶²

Nakon smrti oca, Marija Terezija proglašena je nasljednicom. Postaje kraljicom Češke i Ugarske, nadvojvotkinjom Austrije, vojvotkinjom Šlezije, Koruške, Kranjske, Štajerske, markgroficom Moravske, u kneginju proizvedena grofica Tirola, Gorice i Gradišća... Može se reći da je apsolutna gospodarica golemog carstva i velikog broja naroda: Nijemaca, Hrvata, Mađara i Talijana. Marija Terezija nije odgajana za sjednice vlade, nikada nije zavirila u tadašnje mehanizme politike i u spletke i diplomatske igre. Nije znala ništa o pravnim strukturama svoje zemlje, o gospodarstvu, financijama i vojsci, no nije to ni željela znati. Međutim, nakon smrti oca na čuđenje suvremenika uhvatila se učenja. Noćima je iščitavala mnoge spise i priručnike, skupljala je obavještenja iz svih područja i temeljito je proučavala i shvaćala svaki predmet. Iako je bila zakinjuta za određena znanja, iz svakodnevnih utjecaja ranijih i kasnijih iskustava crpila je snagu i stavove. Sve divote i barokna snaga davali su veliku važnost Habsburgovcima. Mladoj Mariji Tereziji je ikonografija nadoknadila znanja za državne i političke nauke. Sklad u braku Marijinih roditelja naučio ju je povjerenju u braku, a Crkva ju je naučila poniznosti pred Bogom i da ju je baš Bog pozvao vladati.⁶³

Marija Terezija sama sebi nameće strogu stegu i traži od svih da zanemare što je često bila trudna ili trebala doći. Budući da je nakon porođaja morala biti u

⁶¹ Hrvoje GRAČANIN, *nav. dj.*, str. 193.

⁶² Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 54. – 55.

⁶³ Isto, str. 59.

krevetu, dolazili su joj ministri i strani poslanici u spavaću sobu koju je dijelila sa suprugom. Tražila je od dvorjana da se strogo pridržavaju dvorskih pravila te sama se nije osjećala njima vezana. Mrzila je nepotrebne ceremonije. Njezino geslo je bilo *Justitia et clementia* (Pravda i milosrđe), no bila je više pravedna nego milosrdna. Marija Terezija nemilosrdno suzbija pobunu koja izbija zbog nedostatka hrane i gladi u Beču u studenome 1740. Pojedinci koji su je vodili isprva su osuđeni na smrt, no kasnije im je mudro poštedjela život. Kazna im je bila ta da su morali u teškim okovima čistiti gradske ulice. Po samoj habsburškoj tradiciji, sebe je smatrala gospodarom, a ne zaštitnikom ili slugom svojih naroda.⁶⁴

Austrija je u vrijeme kada Marija Terezija dolazi na vlast bila u teškom stanju. Zadnji rat je iscrpio financije i opustošio dijelove zemlje. Međutim, glavni razlog je u tome što ne postoji nikakva predodžba kako vladati tako velikom skupinom zemalja. Ta su područja u jednom dijelu još u srednjem vijeku, a u drugom već razvijaju najraznovrsnije potrebe. Naravno, htjeli su živjeti u Engleskoj jer su čuli da se u njezinim blagajnama gomila novac ili u Francuskoj u kojoj se vrlo rastrošno živi. I oni su htjeli luksuz, bogatstvo i profinjenost. Najviše je to željelo plemstvo. Razmišljalo se o porezima i nametima i kako oni mogu biti plaćeni. Izvlačili su iz bogatih pokrajina ono što se dalo, a nerazvijene su ostavili u siromaštvu. Tako je plemstvo živjelo suvremenim načinom života, a puk je bio u bijedi. Veliku ratničku slavu Austriji donijelo je posljednje stoljeće i ona se pretvorila u velesilu. Međutim, monarsi su prema zemljama i državama postupali kao da je to njihov privatni posjed. Zemlje su posuđivali i poklanjali prema svojim vlastitim potrebama. Obasipali su crkvu poklonima samo kako bi se svidjeli dvorjanima i plemstvu. Tako je monarh koji je trebao predstavljati cjelinu države osiromašio. Posjedovao je samo krunu, a ostali su imali prihode. Kako je centralna moć bila ovisna o staležima i tražila njihovu pomoć, tako su je oni nastojali sniziti. Ukoliko je to bilo bez uspjeha, sve su prebacili na svoje iscrpljene podanike koji su trebali biti temelj države. Staro i tromo je bilo i pravosuđe i uprava. Postolari, gradski stražari i seljaci iskoristili su priliku povodom careve smrti da iskažu nezadovoljstvo. Novčana su se sredstva iscrpila i zbog toga sto svećenici i plemići nisu morali plaćati poreze. Posljednjih pet godina iz kraljevine Napulj i Sicilije nisu stizali novčani iznosi jer su bile izgubljene. Velika dugovanja i povišenje državnih prihoda potpuno su iscrpili Austriju. Zbog turskih osvajanja Ugarska je opustošena, a

⁶⁴ Hrvoje GRAČANIN, *nav. dj.*, str. 191.

broj stanovnika je smanjen zbog bolesti. Njemačke nasljedne zemlje su na kraju snaga. Vojska kao najvažniji oslonac monarhije tih godina je vrlo bijedna. U svakom puku se drugačije vježbalo i zapovijedalo. Za velika prostranstva zemlje nekada je Austrija imala na raspolaganju 160.000 ljudi, a sada ih ima samo polovicu. Topništvo je bilo zastarjelo, broj konja vrlo mali, a utvrde su propale.⁶⁵

Slika 15. Marija Terezija, rad M. van Maytensa, 1695-1770, Beč, Akademie der bildenen Künste

Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38929> (pristupljeno 10. veljače 2018.)

5. 8. Kruna

Svečana krunidba Marije Terezije za vladara Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva održana je 1741. Smatralo se kako žene nisu sposobne vladati Ugarskom pa je Marija Terezija jednostavno uzela mušku titulu *kralja*. Za ovaj važan događaj pripremala se nekoliko mjeseci prije krunidbe uvježbavajući konjaničke vještine potrebne za krunu svetog Stjepana. Svečanost je održana u crkvi sv. Martina u Bratislavi. To je bilo tradicionalno mjesto krunidbe ugarskih i hrvatskih kraljeva još od vremena kad su Osmanlije zauzeli Stolni Biograd, koji je bio mjesto krunidbe još u srednjem vijeku. Puk i plemstvo su bili iznimno zadovoljni i oduševljeni. Krunu na

⁶⁵ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 59. – 65.

glavu, ogrtač i krunidbene simbole stavio joj je najviši crkveni dostojanstvenik Ugarske. Tada je prvi put bila oslovljena sa „Sveto Katoličko Veličanstvo“. Marija Terezija polaže zakletvu na tribini prekrivenoj crveno-bijelo-zelenom tkaninom i to pod vedrim nebom. Zakletvu je ponavljala za crkvenim velikodostojnikom te na krunidbenom brežuljku uzjahala na opremljenom konju i mahnula mačem na sve četiri strane svijeta. To je bio znak da će braniti Ugarsku od neprijatelja i da će je povećavati.⁶⁶

5. 9. Svakidašnjica na dvoru

Marija Terezija s vremenom postaje stroga prema sebi, a još stroža prema okolini. Gospođa Pichler, čija majka kao mlada djevojka upoznaje intimnu svakidašnjicu Marije Terezije, priča: *Marija Terezija vrlo je uredno živjela. Ljeti ustaje u pet sati, a zimi se budi kasnije i zvoncem zove sobaricu. Sobarica se pred caricom pojavljuje počešljana i u svilenoj haljini. Kada se carica oblačila, to je bio najmučniji posao. No, kako je njezina majka imala ukusa i bila brza i spretna, tako je svaki dan i češljala Mariju Tereziju. Češljanje i namještanje frizure bio je sobarici izvor jada i poniženja. Nikada nije zbog želje za uljepšavanjem zanemarivala svoje dužnosti ili pokazivala veće zanimanje za muški rod. Kada je u pitanju frizura, Marija Terezija bila je kao i druge žene, vrlo izbirljiva. Kapa se morala na četiri ili pet načina staviti sve dok vladarica nije bila zadovoljna. U pitanju frizure, i nju je Marija Terezija povlačila, čupala i mijenjala sve dok je ne bi pokvarila. Na kraju se sve moralo ponovno napraviti.....* Međutim, Tarouca⁶⁷ izvješćuje da Marija Terezija ne posvećuje dovoljno pažnje svojoj vanjštini i svejedno joj je kakva se pojavljuje pred ljudima. Gospođa Pichler govori: *Naporan je posao bio i čitanje poslovnih spisa različitih jezika ... njemačkog, talijanskog, francuskog i latinskog. Francuski je bio jezik viših staleža, obrazovanog svijeta, tako je i glavni na dvoru Marije Terezije. Njezin suprug Franjo Stjepan, kao rođeni Lotarižanin, jedva je razumio njemački. Marija Terezija tečno je govorila i talijanski. U Beču i na dvoru često se služilo talijanskim, a i predstave su bile na talijanskom. I latinski je Marija Terezija savršeno razumjela. Govorila ga je sa svojim mađarskim velmožama.*

⁶⁶ Isto, str. 88. – 91.

⁶⁷ Grof Emanuel Silva-Tarouca – savjetnik carice Marije Terezije. U ranoj mladosti bio je njezin podučavatelj i tutor. Brinuo se o njezinom dnevnom rasporedu i izgledu.

Marija Terezija željela je da joj se čita satima, pogotovo navečer, nakon umjerene večere, bez članova obitelji. To nisu bile knjige nego državni spisi, memorandumi, zahtjevi i izvješća. Čitalo joj se sve dok ne bi zaspala. Tek tada su sobarice smjele izaći iz sobe. Budući da je bila krupno građena, toplinu nije podnosila. U njezinoj sobi nije se smjelo grijati, nije se bojala propuha, nije znala što je kostobolja, a zimi je sjedila uz otvoren prozor. Iznimno je voljela pješaćiti te se nije ustručavala hodati među bečkim pukom. Iako na drugim dvorovima to nije bilo zamislivo, u bečkom je to bila uobičajena navika. Sa svojom obitelji je vladar hodočastio iz dvora do crkve svetog Stjepana bez straha od guranja gomile ljudi. Marija Terezija se veselila kada bi uspjela biti nepoznata. Postoji zapisana anegdota kako je za vrijeme berbe šetala sa suprugom kroz vinograd. Čuvar ih je opazio te zatvorio u zatvor. Marija Terezija i Franjo Stjepan su se smijali kada ih je strogi čuvar predao stražaru. S obzirom da je uvijek voljela da joj ljudi u koje je imala povjerenja i najbliži savjetnici govore iskreno svoje mišljenje, tako je podnosila i uznemiravanja i brige koji su dolazili u njezinu svakidašnjicu zbog mnogobrojne djece.

Jedna nadvojvotkinja je nacrtala crtež obitelji koji prikazuje Franju Stjepana, s bijelom noćnom kapom i u papučama, kako čita novine i sjedi pored gorućeg kamina. Supruga dolijeva kavu u šalice, a djeca otkrivaju darove (medeni kolač i jednostavne igračke). Soba nije uređena nimalo raskošno. Budući da je ta sličica potpisana, tako znamo da nije naslikana neka obična građanska obitelj.⁶⁸

5.10. Vanjska politika

U ovom potpoglavlju ću objasniti s kakvim se to neprihvaćanjem Marija Terezija suočila pri samom stupanju i s kim se našla u borbi za očuvanje prijestolja. Opisat ću ratove u koje se uplela i što je njima priznato. Objašnjavam i zašto dolazi do podjele Poljske te koji je mir zadnji uspjeh vanjske politike Marije Terezije.

⁶⁸ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 173. – 184.

5. 9. 1. Neprihvatanje i Rat za austrijsko nasljeđe

Karlo VI. nadao se da će europske sile nakon njegove smrti zaista potvrditi Pragmatičku sankciju, no to se nije dogodilo. Marija Terezija se našla u teškoj borbi za očuvanje svog nasljedstva. Neprihvatanje je došlo od strane Bavarske i Saske. Zahtjev za austrijskim nasljedstvom su odmah postavila oba kneza, oženjena kćerima Josipa I. (1705. – 1711.). Suprotstavili su se i francuski kralj Luj XV. koji je podupirao Bavarsku, sardinijski kralj Karlo Emanuel III. koji se htio proširiti na Lombardiju, španjolski kralj Filip V. koji je za svojeg nasljednika htio naći posjed na štetu Austrije i pruski kralj Fridrik II. Svi oni htjeli su iskoristiti habsburšku krizu da bi sebi pripojili dio nasljeđa. Međutim, pruski kralj Fridrik II., iako nije bio potaknut na rat, napada Austriju u želji za Šlezijom⁶⁹.

Tako započinje Prvi šlezijski rat koji traje od 1740. do 1742. Ovaj napad daje signal svim austrijskim neprijateljima, Bavarskoj, Saskoj i Španjolskoj, da napadnu Habsburšku Monarhiju i to pod francuskim vodstvom. Dio koji se sastojao od Češke, Gornje Austrije, Tirola i Vorlanda bio je namijenjen bavarskom knezu. Moravsku i dijelove Šlezije trebala je dobiti Saska, Nizozemsku Francuska, a habsburške posjede u Italiji Španjolska. Budući da je umrla carica Ana od Rusije neposredno prije početka rata, Austrija se morala boriti sama. Iako je Engleska bila tradicionalni saveznik, bila je u ratu s Francuskom i Španjolskom te nije ni pomišljala na potporu Austriji. Karlo Albert, izborni knez Bavarske, uz pomoć francuskih trupa zaposjeda Gornju Austriju i nastavlja prema Češkoj. Staleži su mu bili vjerni u obje zemlje, iz čega vidimo kako svijest o pripadnosti jednoj državi u Habsburškoj Monarhiji nije bila učvršćena. Krenuli su i u Beč, no francusko-bavarske trupe stigle su samo do Traisena.⁷⁰ Ugarsko plemstvo je uskočilo u pomoć Mariji Tereziji. Ona se sklonila u Ugarsku, a na njezinu stranu došla je i Engleska i Karlo Emanuel III. koji tako napušta suprotnu stranu.⁷¹ Ugarskom državnim saboru je osigurala poštivanje ustava i zahtijevala podršku, a ugarsko plemstvo joj je pomoglo mobilizirati trupe.

⁶⁹ Slaven BERTOŠA, *nav. dj.*, str. 122.

⁷⁰ ERICH ZÖLLNER, THERESE SCHÜSSEL, *Povijest Austrije*, Zagreb: Barbat, 1997., str. 200. – 201.

⁷¹ Slaven BERTOŠA, *nav. dj.*, str. 122.

Stanje u Austriji se poboljšalo 1741. i ona okuplja vojsku oko Beča te kreće u napad. Linz je osvojen istog dana, a tada je i Karlo Albert od Bavarske kao Karlo VII. izabran za rimsko-njemačkog cara. Zauzet je i München, a 1742. Marija Terezija sklapa mir u Berlinu, kako bi što brže mogla djelovati protiv svojih drugih neprijatelja (jer Fridrik II. nešto kasnije pobjeđuje u Češkoj). Odriče se Šlezije (i grofovije Glatz), uz iznimku vojvodina Teschen, Troppau (južno od Oppe) i Jägerndorf. Nadala se da će jednoga dana opet moći osvojiti zemlju. Saska sklapa mir iste godine, a Sardinija staje na njezinu stranu. Ljubomorna na sve veću moć Prusije, Saska se više nije morala bojati. Francuska se mora odreći Češke zbog toga što su austrijske trupe pod grofom Traunom pobijedile na talijanskom ratnom poprištu, a savezničke su trupe odnijele pobjedu Francuzima u zapadnoj Njemačkoj. Opet je Karlo VII. morao bježati iz svoje zemlje pred Austrijancima. Uzaludno je Prusija pokušavala podržavati savez kneževa u korist Karla VII. S obzirom da se Fridrik II. bojao pobjeda saveznika zbog gubitka Šlezije, počeo je Drugi šlezijski rat 1744. Saska se miješa u rat protiv Prusije, a Karlo VII. mora osloboditi Bavarsku. Fridrik II. nema puno uspjeha. Međutim, 1745. dolaze pobjede (Hohenfriedberg, Soor) koje dovode do mira u Dresdenu (prosinac 1745.). Ponovno mu je priznat posjed Šlezije u dotadašnjim granicama.

Početakom 1745. umire Karlo VII., njegov nasljednik je sin Maksimilijan Josip koji priznaje Pragmatičku sankciju i odriče se svih svojih prava na nasljedstvo mirom u Füssenu (travanj 1745.). Borba protiv Francuske za saveznike je imala nepovoljan tijek. Vodile su se borbe i na moru, ali i na nizozemskom i talijanskom tlu. Dana 18. listopada 1748. dolazi do mira u Aachenu. Austrija njime završava rat za nasljedstvo, a država se drži mnogo bolje nego što se očekivalo.⁷² Prema odredbama priznata je Pragmatička sankcija i priznat carski bračni par Marija Terezija i Franjo Stjepan Lotarinški (od 1745. do 1765. je njemački car); Austrija mora dati Fridriku II. Šleziju; područja Voghere (gradić zapadno od Piacenze), Vigevana (gradić jugozapadno od Milana) i sjeverni dio područja Novare Karlu Emanuelu III. Savojskom; vojvodstvo Parmu, Piacenzu i Guastallu sinu španjolskog kralja, don Filipeu.⁷³

⁷² ERICH ZÖLLNER, THERESE SCHÜSSEL, *nav. dj.*, str. 200. – 202.

⁷³ Slaven BERTOŠA, *nav. dj.*, str. 122. – 123.

Slika 16. Fridrik II. Pruski

Izvor: <https://segu-geschichte.de/absolutismus-aufgeklaert/> (pristupljeno 20. veljače 2018.)

5. 9. 2. Sedmogodišnji rat

Sve zemlje koje su bile uključene u mir u Aachenu jamčile su Fridriku II. posjed Šlezije. Jedna od važnih osoba koje su sudjelovale u tim pregovorima, grof Wenzel Kaunitz (1711. – 1794.), kao austrijski poslanik vidio je u načinu zaključivanja pregovora nedostatno razumijevanje engleske politike za opravdane želje Austrije i njezine vladarice (Austriju su Francuska i pomorske sile koje su sklopile ugovor stavile pred gotov čin). Grof Kaunitz se tako zalagao za prekid saveza s pomorskim silama. Na taj prekid uspijeva nagovoriti Mariju Tereziju koja još nije preboljela Šleziju. Grofu Kaunitzu se činilo povezivanje s Francuskom (dosadašnjim protivnikom Habsburgovaca oko nasljedstva) povoljnim za osvajanje Šlezije. Mislio je da bi, ukoliko Fridrik II. ponovno započne rat, Francuska štitila njihovo zaleđe. Prije bilo

kakvog rata trebalo je reorganizirati vojsku. Glavnu riječ je imao grof Leopold Daun koji provodi reformu svih ustanova duž Vojne granice i u vezi s njom. Na poduku časnika išlo se u terezijansku vojnu akademiju u Bečkom Novom Mjestu (osnovanu 1752.) Grof Kaunitz, nakon prevladavanja poteškoća, uspijeva diplomatskim umijećem sklopiti savez Austrije s Francuskom. Kao državni kancelar Marije Terezije od 1753., za cilj svoje politike imao je slamanje sve veće moći Prusije kako bi imao što bolju poziciju u Njemačkoj. Grof Kaunitz uz pomoć Francuske i Rusije, čija je vladarica Elizabeta već godinama u obrambenom savezu s Austrijom, planira doći do cilja. Očekuje da će Francuska promijeniti svoj stav iako trenutno nije protiv Fridrika II. Budući da Austrija i Rusija planiraju napad na Prusiju, Fridrik II. to saznaje i sam ih napada. Nakon prvog uspjeha Fridrika II. u Saskoj, grof Kaunitz uspijeva pridobiti Francusku za sudjelovanje u ratu. Taj rat bi, ukoliko bi imali sreće, Francuskoj donio dio austrijske Nizozemske, a Austriji Šleziju i područja izgubljena Aachenskim mirom. Pobjeda Austrije, Francuske i Rusije (kasnije pridružene Saska i Švedska) činila se sve jasnijom. Prusija se tada našla u okruženju neprijatelja. Činilo se kako cijeli plan uspijeva jer je Pruse kod Kolina (Češka) u lipnju 1757. potukao vojskovođa grof Leopold Daun. Tada Marija Terezija osniva najviši austrijski vojni orden, nazvan njezinim imenom, čiji veliki križ dobiva grof Daun. Francuzi prodiru do Hannovera, a Rusi upadaju iz istočne Prusije u jesen 1757. Od tada, ovaj Treći šlezijski rat (Sedmogodišnji rat 1756. – 1763.) ima promjenjiv tijek.

Slika 17. Vojni orden Marije Terezije

Izvor: <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/mmtto.htm> (pristupljeno 23. veljače 2018.)

Iako su Daun, Laudon i Lacy bili dobro uvježbane vojskovođe s dobrom vojskom, nije bilo moguće postići odlučujuću pobjedu nad neprijateljima koji bi morali vratiti Šleziju. Bilo je teško pridobiti ruske saveznike za usklađeno i ciljano vođeno ratovanje. Međutim, umrla je i Elizabeta od Rusije koja je bila velika protivnica Fridrika II. te Austrija ostaje bez saveznika jer je njezin nasljednik Petar III. bio uz pruskog kralja, s kojim je čak sklopio mir i zaključio savezništvo. God. 1762. na vlast nakon ubojstva Petra III. dolazi Katarina II., istupa iz saveza, no ipak priznaje sklopljen mir. Nakon pada engleskog ministra Pitta 1671. (prekinuta je engleska novčana pomoć), položaj Prusije je ugrožen. Ratni naponi bili su teški te stoga Švedska odustaje od borbe. Francuska, koja svoje trupe mora usmjeriti protiv Prusije, umorna je od ratovanja u kolonijama s Engleskom. Saska, kao posrednik između Austrije i Prusije, dovodi do sklapanja mira u Hubertusburgu 1763., kojim je Fridrik obećao da će podržati izbor Josipa II. (sina Marije Terezije) za njemačkog cara. Fridriku II. potvrđena je Šlezija. Sklopljen je mir i u Parizu koji je Francusku ostavio bez kolonija u Americi. Pobjednik Sedmogodišnjeg rata bila je Engleska, a Prusija je osigurala svoj uspon kao srednjoeuropska velesila. Ovaj rat je još više povećao

napetost između Austrije i Prusije, iako je habsburška država u borbama uspjela dokazati svoju unutarnju snagu.⁷⁴

5. 9. 3. Nova osvojena područja

Sedmogodišnji rat je produbio međusobno nepovjerenje Marije Terezije i Fridrika II., no došlo je i do zajedničke akcije dviju država, gdje je sudjelovala i Rusija. Došlo je do prve podjele Poljske 1772. Ovo kraljevstvo je bilo ustvari plemićka republika i njezina unutarnja snaga nije odgovarala proširenju teritorija. Vrhunac ruskog utjecaja dogodio se kada je miljenik Katarine II., Stanislav Poniatowski, izabran za kralja (1763.), čija vlada nije imala autoritet zbog toga što su stranački duh i unutarnje razmirice u plemstvu izazvali anarhističke prilike. Zbog poljskog pitanja 1769. i 1770. u doticaj dolaze Fridrik II. i Josip II., kako bi u slučaju ruskog zaposjedanja cijele Poljske mogli intervenirati zajedno. Kasnije se Rusija htjela učvrstiti u Moldaviji i Vlaškoj i imala je imperijalističke nakane koje su bile usmjerene protiv Turske, ali koje su se mogle okrenuti i protiv poljskih susjeda. Vrlo važno je bilo poljsko pitanje kada su na zahtjev poljskog kralja umarširale austrijske trupe i zauzele još jedno područje u koje je bila uključena i vrijedna solana Wielicka. Za to vrijeme su Rusija i Prusija pregovarale oko pripojenja poljskih područja. Iako se u početku protivila, Marija Terezija ipak podržava podjelu Poljske 1772. Ona se ne može nametnuti Josipu (suvladaru) kojem je priznala tek ograničen utjecaj na vojna i vanjsko-politička pitanja zbog toga što je Kaunitz dijelio Josipov stav oko pitanja Poljske. Ova prva podjela Poljske je zasigurno jedno od najlošijih djela carske politike tijekom 18. stoljeća. Sumnjivo je bilo s austrijske strane to slabljenje bezopasne katoličke države na sjeveru i približavanje Rusije. Međutim, Austrija je bila preslaba spriječiti podjelu te bi uloga promatrača samo pogoršala odnos snaga u odnosu na Rusiju, a i Prusiju. Tako Austrija dobiva kraljevinu Galiciju i Lomoderiju, novu nasljednu zemlju s glavnim gradom Lembergom, koja se proteže od istočnih granica Šlezije do Buga. Poljsko stanovništvo je bilo na zapadu i rusinsko na istoku, a uvjeti za razvoj poljoprivrede su bili dobri. Austrija 1775. bez borbe osvaja Bukovinu (područje između Galicije i Erdelja), ali tek posredovanjem rusko-turskog mira. Godine 1777. dolazi do događaja vezanih za nasljedstvo u Bavarskoj. S obzirom da

⁷⁴ Erich ZÖLLNER, Therese SCHÜSSEL, *nav. dj.*, str. 202. – 204.

je izumrla zadnja dinastija Wittelsbachovaca, dolazi do toga da se zemlja našla pod vojvodom Karlom Theodorom Falačkim (koji nema potomaka). Josip II. se dogovara s Karlom Theodorom i nastoji ojačati austrijski položaj u carstvu širom teritorijalnom bazom. Karla nagovara da prizna najproblematičnije zahtjeve za nasljedstvom u donjoj Bavarskoj. Iako se Marija Terezija tome protivila, Josip II. zaposjeda to područje te u Prusiji izbija otpor. Tako izbija Rat za bavarsko nasljedstvo, nazvan još i Krumpirskim ratom ili Ratom košticama šljive, zbog izostanka većih borbi. Ovaj rat je završen na inicijativu Marije Terezije i to mirom u Teschenu. Austrija dobiva dio bavarskog teritorija s oko 60.000 stanovnika. To područje oko rijeke Inn priključuje se zemlji na Ennsi. Ovaj mir je zadnji uspjeh vanjske politike Marije Terezije.⁷⁵

Slika 18. Europa u 18. stoljeću

Izvor: Gračanin, Hrvoje, *Slavne povijesne ličnosti*, Zagreb: Meridijani, 2015., str. 192.

⁷⁵ Isto, str. 206. – 208.

5. 11. Unutarnja politika

U ovom potpoglavlju otkrivam do kojih sve reformi dolazi u Monarhiji, a do kojih u Hrvatskoj. Govorim o sve većoj upotrebi njemačkog jezika, o Beču kao središtu glazbe u drugoj polovici 18. stoljeća. Navodim sjajne arhitekate i poznate arhitektonske građevine spomenutog razdoblja.

5. 11. 1. Reforme u Monarhiji

Nakon stupanja na prijestolje Marija Terezija uviđa kako se mora reformirati uprava. Dvorska kancelarija (od 1742.) nije se više bavila dinastičkim i vanjskopolitičkim pitanjima već je njih preuzela novoosnovana Dvorska i državna kancelarija. Tom novom dvorskom institucijom upravljao je grof Kaunitz. Marija Terezija osniva središnji Dvorski i državni arhiv, kako bi se omogućio što bolji pregled svih važnih državnih i upravno-pravnih isprava i spisa. I Dvorska komora, koja je djelovala otežano, reformirana je, no provedeno je i odvajanje sudstva od uprave. Reforme su se mogle provesti tek onda kada je osiguran mir u Aachenu. Grof Haugwitz je imao zasluge u provođenju državnih reformi. On je šlezijski obraćenik i upravitelj ostatka Šlezije. Na grofa Haugwitza ostavljalo je dubok dojam to što je Prusija u usporedbi s nekadašnjom austrijskom upravom na ustupljenom području ostvarivala povećana primanja. Isprva je reforme provodio u austrijskoj Šleziji, potom i u Koruškoj i Kranjskoj. Mnogi savjetnici Marije Terezije su se bunili protiv takvih reformi, no ona je čvrsto stajala uz grofa Haugwitza i nije pogriješila. *Directorium in publicis et cameralibus* postaje najviša vlast za političku i financijsku upravu austrijskih zemalja (s Češkom, no bez Ugarske) te su njemu u austrijskim zemljama bili podređeni pripadajući uredi. „Okružni uredi“ su bili na dnu ovog centralističkog upravnog aparata. To je kod plemića stvaralo ljutnju prema reformi jer su tako mogli strože nadzirati staleže. Stvoren je Vrhovni sud odvojen od uprave.

Direktorij ili buduća vrhovna vlast u vrijeme Sedmogodišnjeg rata nije sasvim odgovarala očekivanjima te se tako 1760. odjeljuje financijska uprava od političke; jedna je *dvorska financijska komora*, a druga je podređena ujedinjenoj austrijsko-češkoj dvorskoj kancelariji. U pokrajinskim uredima (gubernatima) provođene su određene mjere. Godine 1761., stvaranjem državne imovine, dolazi do nastajanja nadređenog, savjetodavnog tijela za sve dvorske urede (Ujedinjena dvorska

kancelarija, Državna kancelarija, Vrhovni sud, Dvorska komora, Dvorska financijska komora i Dvorsko ratno vijeće). Ovaj centralističko-upravni aparat održao se sve do 1848., iako je bilo ponekih izmjena. Reforme zahvaćaju i crkveno-političko područje i to nakon 1760. Ove reforme su bile pod utjecajem prosvjetiteljskih ideja i gdje je pobožnost Marije Terezije bila strana, no čiji je zahtjev za cjelovitošću ona ipak potvrđivala. Za to da državna sila nadzire Crkvu zauzimali su se važni ljudi njezina dvora, osobni liječnik i znanstveni savjetnik Gerhard van Swieten i državni kancelar Kaunitz. Važne su bile i odredbe za preispitivanje veza austrijskog klera s papinskom kurijom. Svećenici su morali davati porez, a u crkveni red se nije smjelo pristupiti prije napunjene 24. godine života. Iako se dvoumila, Marija Terezija uključuje se u proces protiv isusovaca i odobrava njihovo ukidanje. Dosta konzervativna je Marija Terezija bila u sudstvu. Njezino kazneno pravo bilo je još uvijek prepuno strogih kazni, no nakon velikog i dugotrajnog truda državnog savjetnika Josepha od Sonnenfelsa mučenje je ukinuto 1776. Ukinuta je tortura i ograničena smrtna kazna.⁷⁶

Bitne promjene donijeli su i Zakoni o zaštiti seljaka. Vlastelinovo ubiranje poreza od seljaka je ukinuto, a i sudska vlast vlastelina bilo je ograničena. Stvoren je Terezijanski katastar (zemljišna knjiga), 1751., u kojoj se mogao razlikovati seljački posjed od vlastelinskog. Time su seljaci bili jako zadovoljni. Na carskim posjedima je provedeno i ukidanje tlake. Marija Terezija i njezini savjetnici posvetili su se i ukidanju zapreka u razvoju privredne proizvodnje. Ublažena je obvezatna pripadnost jednom od cehova, koja je onemogućavala obrtnički i industrijski rad. Budući da je izgubila najveći dio Šlezije, Marija Terezija je reorganizirala upravu i to je bilo od odlučujućeg značenja za unapređivanje industrije koje je potaknula jer je ta zemlja prije imala najrazvijeniju industriju i obrte u Habsburškoj Monarhiji. Morao se nekako nadomjestiti nedostatak izgubljenih šlezijских radionica. Ti planovi idu u korist češke tekstilne industrije, ali i drugih austrijskih područja u kojima su već postojale pokusne industrije. Kao primjer, u bečkom predgrađu Schottenfeld je razvoj predionica svile bio osobito značajan. Uz starije donjoaustrijske manufakturne tvornice pamuka u Schwechatu, pridružuju se nove u Ebreichsdorfu (1773.). Gradile su se i manufakture baršuna, tako u Vorarlbergu, gdje je postojala stara uhodana proizvodnja platna, razvila se tekstilna industrija koja je prerađivala pamuk. Nastaju i nove tvornice papira u Donjoj Austriji, Štajerskoj i Koruškoj jer postojeće nisu mogle držati korak sa

⁷⁶ Erich ZÖLLNER, Therese SCHÜSSEL, *nav. dj.*, str. 205. – 208.

sve većim potrebama tiska, ureda i poduzeća. Metalna industrija se najbrže razvijala, a proizvodnja raste u Češkoj, Moravskoj i u alpskim zemljama. Proizvodnja raste zbog reorganizacije uprave štajerskih i koruških rudnika koji su dobavljali sirovine za industriju.

Dolazi do povećanja broja stanovnika zbog vladine mudre demografske politike i intenziviranja poljodjelstva i industrije. Beč postaje metropola i dobiva nove građane.⁷⁷

Carsku blagajnu na rub propasti dovodi Rat za austrijsku baštinu i pripreme za Sedmogodišnji rat. Marija Terezija, u dogovoru s izbornim knezom Bavarske, pušta u optjecaj konvencijsku valutu (konvencijski talir), koji se izrađuje od srebra te je bio vezan za zalihe srebra. Dogovor je zasnovan na kelnskoj marki koja je vrijedila 10 austrijskih talira, tj. 20 forinti. Taj novi konvencijski talir bio je poznat i pod imenom dvostruki gulden. Bio je izrađen od finog srebra i vrijedio je 120 krajcara. Pola tog konvencijskog talira (guldena) odgovaralo je starom guldenu koji je prevladavao u južnoj Njemačkoj i vrijedio 60 krajcara. Ovaj novac se kovao u raznim austrijskim kovnicama, s likom Marije Terezije. Kovnica u Gúnzburgu nastavlja kovati novac čak i poslije smrti Marije Terezije. Ovaj talir bio je glavni novac u Arabiji, na Levantu i u dijelu Afrike, u Etiopiji te se zadržao tamo sve do Drugog svjetskog rata. Talir je imao posebnu vrijednost još niz godina poslije caričine smrti, zbog srebra od kojeg je iskovan. Novac se koristio i na području Vojne granice, a bečka ga kovnica i danas kuje kao suvenir.⁷⁸

⁷⁷ Erich ZÖLLNER, Therese SCHÜSSEL, *nav. dj.*, str. 213. – 215.

⁷⁸ Mira KOLAR – DIMITRIJEVIĆ, *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*, Zagreb: Hrvatska narodna banka, 2013., str. 29. – 30.

Slika 19. Talir Marije Terezije

Izvor: Mira Kolar – Dimitrijević, *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*, Zagreb: Hrvatska narodna banka, 2013., str. 30.

I na području obrazovanja Marija Terezija je najavila reforme. Zove opata Felbigera od Sagana (pruska Šlezija) te na temelju njegovog Školskog zakonika reorganizira osnovno javno školstvo (1774.). Škole u kojima se učilo čitati, pisati i računati zvale su se osnovne pučke škole te su bile podređene osnovnim školama. Isprva je u tim školama bilo predviđeno i slušanje latinskog jezika, no naposljetku su organizirane i redovite škole kao institucije u kojima su se školovali učitelji. Nadzor cjelokupnog školstva bio je u rukama bečke dvorske komisije, a školski fondovi (imovina ukinutih samostana) stvarali su potrebnu financijsku osnovicu.

Budući da je ukinut isusovački red koji je vodio mnoge gimnazije, preuzima ih red pijarista. Za poduku mladih plemića osnovane su dvije akademije. Prva je Terezijanska viteška akademija, koja je služila za one koji su htjeli ući u jednu od javnih službi. Druga je Orijentalna akademija (poslije Konzularna akademija), koja je budućim diplomatima prenosila prijeko potrebno znanje.

Za reformu sveučilišta bio je zadužen osobni liječnik Marije Terezije, Gerhard van Swieten. Visoko školstvo, koje je trebalo služiti u prvom redu obrazovanju državnih činovnika, od tada potpuno stoji pod državnim vodstvom. I za protestante i za Židove je studiranje bilo slobodno. Njemački jezik je ušao u uporabu na sveučilištima i zamijenio latinski. Znanstveni stupanj visokih škola bio je skroman, uz iznimku Pravnog i Medicinskog fakulteta na Sveučilištu u Beču. Velike je uspjehe

postignula Prva bečka medicinska škola. Zahvaljujući velikom interesu Franje Stjepana za prirodne znanosti, znanstvene su zbirke vladarske kuće dobile prirodnjački kabinet i kabinet za fiziku. Profesorom botanike i kemije na Sveučilištu u Beču 1753. imenovan je Nikolaus Joseph Jacquin. Provodio je botaničko-zoološka istraživanja, a rezultate prikupio u svojim djelima.⁷⁹

5. 11. 2. Hrvati i reforme

Marija Terezija se po dolasku na prijestolje zaplela u dugotrajni Rat za austrijsku baštinu (1740. – 1748.). Njime je pretrpjela teritorijalne gubitke, iako su joj hrabro pomagale hrvatske pukovnije stacionirane na područjima nedavno preuređene hrvatsko-slavonske Vojne granice, ali i hrvatski plemići. Posebice su bili važni dobrovoljci iz Slavonije koje je popularni barun Franjo Trenk na svojim imanjima uspio ustrojiti. Po naredbi Marije Terezije, Franjo Trenk je uspio sastaviti vojnu jedinicu koja se sastojala od slavonskih dobrovoljaca kojima se pridružuju i hajduci (1741.) koje je do tada upravo on hvatao i zatvarao po Slavoniji. Pukovnija nazvana Trenkovi panduri uspješno je ratovala na više europskih područja (Šlezija, Češka, Bavarska, Elzas i Nizozemska) te bila strah i trepet ne samo vojnim jedinicama već i civilnom pučanstvu. Htio je da njegova pukovnija bude što više po „turski“ te im dodaje i „tursku bandu“ sastavljenu od glazbara, frulaša i bubnjara, iz koje se kasnije razvijaju austrijske vojničke glazbe. Trenk među prvima ulazi u München, glavni bavorski grad. Osvojio je i druge gradove i stigao preko Rajne na francusko tlo (1743.), gdje su se isticali njegovi „crveni kapucini“, kako su ih Francuzi nazvali zbog crvenih kapuljača koje su nosili. Trenk nastavlja ratovati sa svojim „pandurima“ u Češkoj i protiv tada najbolje pruske vojske. Uskoro ga optužuju zbog samovoljnih postupaka u pukovnji, bezobzirnog ratovanja i financijskih pronevjera te je u Beču osuđen na gubitak čina i doživotnu tamnicu (1747.), koju je izdržavao u tvrđavi Spielberg u Brnu, gdje i umire 4. listopada 1749. Trenk u tim zadnjih godinama života piše autobiografiju te njegov život služi i kao inspiracija za brojna književna djela. Napisana je i poznata opereta *Barun Trenk* (Felix Albin, Baron Trenck, Beč 1908.). Djece nije imao te je njegova zemlja podijeljena između visokih

⁷⁹ Erich ZÖLLNER, Therese SCHÜSSEL, *nav. dj.*, str. 215. – 216.

dvorskih ličnosti. Godinu dana prije (1748.) sklopljen je mir u Aachenu kojim je kraljici priznato pravo na rimsko-njemačku carsku krunu.

Marija Terezija vodila je još jedan rat koji je trajao sedam godina i nazvan je Sedmogodišnji rat (1756. – 1763.) ili Treći šlezijski rat. U ovom ratu morale su također sudjelovati hrvatske vojne jedinice i tako se boriti za kraljičine interese. Uspjeha je bilo u austrijskoj vojsci, gdje važnu ulogu imaju i Hrvati, kojih je bilo 80.000. Ovaj rat proširio se i na druge države te je završio u korist Fridrika II. Na kraljičinoj strani, u hrvatskim postrojbama istaknuo se grof Josip Kazimir Drašković koji je stekao i brojna odlikovanja, među njima i Viteški križ Reda Marije Terezije. U Brezovici kraj Zagreba nalazi se njegov dvorac koji je dao izgraditi te se i danas na zidovima nalaze slike s prikazom bitaka iz tog rata.⁸⁰

Samo godinu dana po završetku ratova (1764.), Mariji Tereziji je zajednički sabor Hrvatske i Ugarske u Požunu odbio povišenje poreza za pokrivanje dugova iz ratova i odobrio samo trećinu zatražene svote. Kraljica tako uopće više ne saziva ni Hrvatski sabor ni Ugarski sabor pa stoga ni zajednički sabor u Požunu, već vlada mimo ustava, tzv. carskim patentima (privremenim zakonima) kojima postiže svoje ciljeve. Hrvatski sabor traži od kraljičinih prethodnika, još od Karlovačkog mira (1699.), pa tako i od same kraljice, da obnovi nekadašnje tri slavonske županije koje su djelovale prije tursko-osmanlijske vlasti i da vrati ukinutu vojničku granicu pod vlast Hrvatskog sabora i bana. Razlozi zašto odgađaju hrvatske zahtjeve su sljedeći: bečki dvor treba Vojnu granicu, ne zbog Bosne koja je još uvijek pod Turcima, tu ulogu u pogledu održavanja „vojničke granice“ bila je uvijek spremna preuzeti Hrvatska, već kao stalni „vojnički logor“ za ratove. Ta „vojnička granica“ poslužila je Karlu III. kada se upleo u rat s Turcima, a sklopio je mir u Beogradu (1739.). Bečkom dvoru je Vojna granica dobro poslužila za mobilizaciju vojske i u doba vladanja Marije Terezije (u vrijeme ratova). I dalje se uporno zahtijevalo uređenje „vojničke granice“ i obnova hrvatsko-slavonskih županija od strane hrvatskih banova i sabora. Marija Terezija, u doba tzv. nasljednog rata, pristaje ukinuti uspostavljenu i za Hrvatsku neprihvatljivu *Zemaljsku upravu za Slavoniju* sa središtem u Osijeku. Povjerava banu Karlu Baćaniju (banu od 1742. – 1756.) konačno vođenje poslova za uređenje županijskog sustava u Slavoniji. Nekadašnjem vojnom zapovjedniku, knezu Josipu

⁸⁰ Agneza SZABO, Alan LABUS, *Hrvatska povijest: odabrane teme*, Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti "Baltazar Adam Krčelić", 2012., str. 155. – 158.

Friedrichu Hildburghausenu (1742. – 1749.), unatoč nezadovoljstvu Hrvatskog sabora, povjerava poslove uređenja „vojničke granice“, kao i proširenja na oslobođena područja slavonske Posavine. On „vojničku granicu“, tj. hrvatsko-slavonsku Vojnu granicu, preustrojava prema novim potrebama. Uređuje regimente (pukovnije): Ličku, Otočku, Ogulinsku, Slunjsku i dvije banske (Petrijnsku i Glinsku, pod vlašću su hrvatskog bana, nazvane još i I. i II. banska pukovnija), Križevačku, Đurđevačku, Gradišku, Brodsku i Petrovaradinsku (takve djeluju sve do razvojačenja (1870. – 1881.). U vojničkim rukama je sve do tada bila uprava na području hrvatsko-slavonske Vojne granice. Svim poslovima, pa i sudskim, bavili su se časnici. Svaki čovjek na području hrvatsko-slavonske granice bio je vojnik (u dobi od 16. do 60. godine života). U vrijeme kada traje rat, vojnička granica može dati do 50.000 vojnika. U vrijeme mira svaki se vojnik sam hranio i odijevao (na dodijeljenom seoskom posjedu), a za vrijeme rata živio je na carsko-kraljevski trošak. Uvodi se i vojnički red i stega u Karlovačkom i Varaždinskom generalatu (poslije Koprivnički, 1749.), preustrojio ih je, a u svojim rukama zadržao velike ovlasti na štetu mjesnih i tvrđavnih zapovjednika. Novu kapelu sv. Ivana Nepomuka je dao zidati za karlovačko konjaništvo uz lađu franjevačke crkve do zvonika u Karlovcu (1748. – 1749.). Kad je Hildburghausen završio sve poslove vezane za „preuređenja granice“ odrekao se vrhovne uprave i otišao iz Hrvatske (1749.). Njegov odlazak je u Hrvatskoj primljen (prema Baltazaru Adamu Krčeliću) s olakšanjem zbog toga jer se „pod upravom tog kneza bio podigao položaj, imetak i vjera raskolnika“.

Za vrijeme bana Karla Baćanija, nakon završenih poslova koji su potrebni za obnovu i uređenje hrvatsko-slavonskih županija, Marija Terezija je zasebnim pismima (reskriptima) upravljenima na Hrvatski sabor (1745.), u oslobođenoj Slavoniji uspostavila tri nekadašnje županije s velikim županima na čelu, koji su bili podređeni hrvatskom saboru i banu. To su: Virovitička (župan grof Ludovik Patačić), Požeška (barun Ladislav Vayay) i Srijemska (barun Marko III. Pejačević. Tako je na čelu svake županije u Slavoniji, i u ostalim hrvatskim županijama, stajao veliki župan. Njega imenuje kralj, a pripadao je u red velikaša kraljevstva i bio dužan (kao i ostali velikaši (virilisti)) na temelju banova pisma nazočiti svim sjednicama hrvatskog sabora. Na tri godine biralo se županijsko činovništvo u velikoj županijskoj skupštini i to se zvalo restauracija (obnova činovništva, do 1848.). Te uređene županije bile su pravno-političko uporište narodne samostalnosti i ustava, obavljale su i saborske zaključke u

upravnom, poreznom i vojničkom smislu, a mogle su uskratiti i posluš kralju ukoliko bi od njih tražio što je išlo na njihovu štetu ili štetu zemlje. Kraljičin nasljednik, Josip II., uskoro je skršio njihovu samosvijest.⁸¹

Marija Terezija objavila je sredinom 18. stoljeća dva urbara, tj. carska patenta pod naslovom Privremeno uređenje urbarskih podavanja (za Hrvatsku 1755. i za Slavoniju 1756.). To su oktroirane zakonske regulacije (apsolutističke) koje su donesene izvan hrvatskog sabora (nije ni sazvan), no u interesu feudalnih podložnika – kmetova, odnosno poboljšanja njihova položaja. Isprva kao obveza davanja tlake (odnosne regulacije besplatne obrade vlastelinskih polja i vinograda), na koje su obveze kmetovi bili dužni umjesto plaćanja poreza, a zatim i kao ublažavanje drugih kmetskih daća, osobito u naturi. Relativno je dopuštena i sloboda kretanja, tako na primjer pravo napuštanja svojih gospodara ili promjene vlastelina ili slobodnijeg biranja obrtničkih zanimanja.⁸²

Potrebu za upravnim reformama u svim kraljičinim zemljama nametala je apsolutistička i centralistička politika dvora. Prijedlog reformi u Hrvatskoj izradio je poznati zagrebački kanonik i pristaša marijaterezijanske politike Baltazar Adam Krčelić. On je želio osnovati središnju vladu za sve hrvatske zemlje pod Habsburzima. No, dvor odustaje jer se boji nezadovoljstva Mađara, koji bi to shvatili kao da se Hrvatska odvaja od Mađarske.⁸³ Međutim, Marija Terezija daje nalog i 1767. osniva se Hrvatsko kraljevsko vijeće kao središnju upravnu vlast u sjevernoj Hrvatskoj. Sjedište vijeća bilo je u Varaždinu. Vijeće je upravljalo političkim, gospodarskim i vojničkim poslovima, a na čelu je bio ban koji je bio okružen s pet savjetnika. To osigurava potpunu samostalnost Hrvatske od Ugarske. Međutim, Hrvatskoj su tako ograničena autonomna prava jer se tom procedurom mimoilazio Sabor, a čime ona postaje ovisna o Dvoru. Važan član vijeća bio je političar Nikola Škrlec (1729. – 1799.). U skladu s centralizacijom, vijeće je poticalo modernizaciju društva i gospodarstva. Mnogim mjerama bečke vlasti hrvatsko plemstvo jako se opiralo. Najviše ako su za cilj imale uvođenje vojničkog režima i u dijelu Banske Hrvatske, zbog toga jer tako dolazi do nestajanja plemićkih povlastica. God. 1776. Kraljevsko vijeće se ukida po dekretu Marije Terezije, a Hrvatska biva podvrgnuta Ugarskom namjesničkom vijeću. Hrvatska je bila podvrgnuta Ugarskoj čak i u

⁸¹ Agneza SZABO, Alan LABUS, *nav. dj.*, str. 158. – 160.

⁸² Isto, str. 164.

⁸³ Neven BUDAK i dr., *nav. dj.*, str. 103.

unutarnjoj upravi. Hrvatski staleži to nikada nisu zaboravili, a najbitnije je da je to napravljeno bez odluke Hrvatskog sabora i bez pristanka staleža. Varaždin se u to vrijeme brzo razvijao i postao dobra konkurencija. Upravne funkcije se sele u Zagreb 1776. jer je Varaždin pogodio požar. Tako Zagreb postaje glavni i najvažniji grad sjeverne Hrvatske i čitavog hrvatskog područja.⁸⁴

U Hrvatskoj je bilo pokušaja stvaranja industrijskih poduzeća: tekstilnih (Ozalj, Stenjevec kod Zagreba, Vidovec kod Varaždina, svilarskih (u Požegi i u Osijeku) i kožarskih (u Kutjevu). Bilo ih je najviše od kraja šezdesetih do sedamdesetih godina 18. stoljeća, no većina je radila samo nekoliko godina i onda propala. Rafinerija šećera u Rijeci, izgrađena 1751. nizozemskim kapitalom, bila je jedna od najvećih investicija. U Hrvatskoj se tiskaju i prve knjige na njemačkom jeziku, u šezdesetim godinama. Njemački zamjenjuje latinski najprije u školama (1773.), a nakon toga i u upravi i pravosuđu (1774.). Reforme dolaze i u školstvo - u Zagrebu se osniva Kraljevska akademija znanosti, kao nastavak ranije Akademije (iz 1669.). Ta Akademija ima tri studija ili fakulteta: Filozofski, Bogoslovni i Pravni. U Akademijinu biblioteku pretvara se nekadašnja Isusovačka biblioteka koja postaje kasnije i temelj Nacionalne i sveučilišne biblioteke/knjižnice.⁸⁵

Marija Terezija posebnu pažnju posvećuje Jadranu. Posebno intenzivne veze imala je s Dubrovačkom Republikom. Budući da je u vrijeme Leopolda I. bio neuspjeli pokušaj obnove ugarsko-hrvatske vlasti nad Dubrovnikom, tako je dolazak ruske flote u Jadran potaknuo obje strane na zbližavanje. Marija Terezija je ustrajala na vladarskim pravima nad Dubrovnikom, no Dubrovnik je jedino isticao da je on bivši dio Ugarskog Kraljevstva. Dubrovačka joj je vlada nakon dugo natezanja ipak dala relikvije glave i ruke sv. Stjepana (prvog ugarskog kralja). Iako su se Marija Terezija i Dubrovačka Republika povezali, ni tada ne dolazi do povratka Dubrovnika pod njezinu vlast. Marija Terezija nalaže svojem sinu Josipu II. da proputuje hrvatskim primorjem i da ispita prilike u oblasti od koje je dvor očekivao mnogo koristi. S obzirom da je Josip uvidio da je odvajanje primorja od zaleđa dovelo do njegova propadanja, predlaže vraćanje Rijeke. Godine 1776. novoosnovanoj Severinskoj županiji, a time i Hrvatskoj, pripojena je Rijeka, zajedno s Bakrom, Bakarcem i

⁸⁴ Ivo GOLDSTEIN, *Povijest 21 – Hrvatska povijest*, Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista, 2007., str. 222. - 224.

⁸⁵ Isto, str. 216.

Kraljevicom. Kraljevinsko vijeće se ukida, a njegovi poslovi preneseni su na ugarsko Namjesničko vijeće 1779.

Marija Terezija je obećala ugarskom plemstvu da neće provoditi reforme u Ugarskoj, već samo u austrijskim zemljama i Češkoj. No, neki koraci su poduzeti i radi povezivanja, posebice privrednog, dijelova Monarhije. Bila je odgojena u katoličkom duhu i time često netolerantna prema Židovima i protestantima. Često je bila nesklona prosvjetiteljskim idejama, no vrlo mudra da oko sebe stavi savjetnike i ministre koji su imali prosvjetiteljske ideje i time joj omogućili reforme koje su pozitivno utjecale na njezine narode i zemlje. Prihvaćala je ideje svojih ministara, pazeći time da ne povrijedi prava i želje podanika.⁸⁶

5. 11. 3. Jezik, glazba i umjetnost

Latinski jezik je još uvijek bio u uporabi u znanosti, a francuski je bio jezik dvorsko-plemičkog društva. Talijanski i španjolski, koji su bili vodeći jezici razvijenog baroka, sada su izgubili na važnosti. Sve više se širio njemački jezik i kod nenjemačkih naroda u Monarhiji. Jedna od vodećih ličnosti na dvoru Marije Terezije bio je Sonnenfels, koji je želio pobuditi shvaćanje njemačkog pjesništva i kazališta. Burgtheatar („Deutsches Nationaltheater“ - Njemačko nacionalno kazalište) osnovan je na njegov poticaj 1776., a također i prve izvedbe klasičnih djela njemačke književnosti. S te pozornice su uklonjene omiljene improvizirane komedije koje su u kazalištima predgrađa bile vrlo posjećene. Od 1775. u Salzburgu više ne postoji sveučilišna pozornica benediktinaca, a sve to u korist nadbiskupskog dvorskog kazališta. U Grazu je njemačka drama osvojila Staleško kazalište koje je sagrađeno 1776. Seoske općine i gradiće uveseljavali su tirolski laički glumci koji su razvili daleko rasprostranjenu djelatnost.

Beč postaje glazbeno središte u drugoj polovici 18. stoljeća. Christoph Willibald Gluck (1714. – 1787.) oslobađa se talijanskih utjecaja i stvara njemačku opernu glazbu. U koruškom Tortheatru izvedena je praižvedba „Orfej i Euridika“ 1762., a 1767. „Alceste“. Joseph Haydn (1732. – 1809.) iz Rohraua u Donjoj Austriji djelovao je najprije u Beču, a potom na dvoru kneza Esterhazyja u Eisenstadtu

⁸⁶ Neven BUDAK i dr., *nav. dj.*, str. 103. – 106.

(Gradišće) kao kapelnik. Budući da je bio vješt u instrumentalnoj glazbi, pisao je skladbe za gudački kvartet, simfonije i sonate. Čudo od djeteta, Wolfgang Amadeus Mozart (1756. – 1791.), provodi djetinjstvo u Salzburgu, no već je rano s ocem proputovao cijelu Europu.

Kraj sjajne epohe austrijskog baroka polako se bliži kraju u drugoj polovici 18. stoljeća. No, i kasni barok stvara neke važne arhitektonske građevine. Gradnju Schönbrunna dovršava Nicolaus Pacassi. Po uzoru na oblike zapadnoeuropskog rokoka, Jean Nicolas Jadot iz Lotaringije gradi aulu Starog sveučilišta (1753. – 1755.), gdje je sada smještena austrijska Akademija znanosti. Kao važne građevine rokoka treba spomenuti Pfarrkirche von Wilten kod Innsbrucka, koja je izgrađena prema planu Franza de Paula Penza i koja služi kao uzor crkvama u Tirolu. Unutrašnjost crkve von Wilhering u Gornjoj Austriji najsajnije je djelo sakralne umjetnosti rokoko-stila, a dojam koji daje temelji se na skladu arhitekture, kiparstva, slikarstva i utjecaju svjetla. Još je važno spomenuti i graditelje Josepha Emanuela Fischera von Erlacha (dovršava neke građevine svojeg oca), Johanna Gottharda Haypergera iz Steyra (dovršava St. Florian i gradi biblioteku u Admontu) te Ferdinanda von Hohenberga (tvorac Palais Fries na bečkom Josephsplatzu i kolonada kod Gloriette u Schönbrunnu (1775.).⁸⁷

5. 12. Starost i smrt

Postupno se Marija Terezija oporavljala od smrti svojega supruga, no nikada nije prestala žalovati za njim. Uvijek je nosila crninu, a nakit nije stavljala. Udavala se više nije, a godišnjice njihovih zaruka, vjenčanja i njegove smrti s tugom je obilježavala. Marija Terezija oboljela je 1767. od boginja i primila čak posljednje pomazanje, no uspjela se izvući. Posljedice bolesti su ostale te joj je lice bilo u ožiljcima. S vremenom se toliko udebljala da se više nije mogla ni kretati, a počela je bolovati i od reume. Pretvorila se i tjelesno i društveno u staricu, a ljudi je više nisu zanimali.⁸⁸ Patila je od navale vrućine, često nije imala zraka, a šetnje i vožnje kočijom zadavale su joj teškoće. U svojoj ljetnoj rezidenciji, Schönbrunnu, Marija Terezija radila je na terasi dvorca. Dala si je napraviti i mali pisaći naslon koji je mogla zakopčati ispred sebe i na njega odlagati spise koje je stalno proučavala. Dala

⁸⁷ Erich ZÖLLNER, Therese SCHÜSSEL, *nav. dj.*, str. 216. – 218.str.

⁸⁸ Hrvoje GRAČANIN, *nav. dj.*, str. 195.

je urediti dvorac Schönbrunn baš onda kada se vratila iz Innsbrucka kao udovica. Schönbrunn je na 60 metara visokom brdu okrunjen glorijetom, izgrađenom od kamena sa srušenog dvorca Neugebäude. Nadogradila je krila dvora i prekrasno ga uredila tako da su prostorije zračile radošću.⁸⁹

S obzirom da je njezin doktor von Swieten odavno umro, njezino povjerenje je zadobio doktor Störck kao jedan od njegovih učenika. Doktor je bio bespomoćan prema njezinoj bolesti koju su zvali *grudna vodena bolest*.⁹⁰ Marija Terezija umire 29. studenoga 1780. u devet sati navečer, najvjerojatnije od zatajenja srca u 63. godini života.

Budući da je bila žena, papa Pio VI. nije joj dopustio da bude pokopana uz crkvenu pompu kakva se iskazivala katoličkom monarhu. Puk joj je zamjerao mnogo toga te je stoga povorka koja je polagano prolazila ulicama Beča bila na meti ružnih primjedaba. Pruski kralj Fridrik Veliki, njezin najgori neprijatelj, među rijetkima je znao cijiniti njezina postignuća za Austriju. Smještena je u grob broj 56 u carskoj grobnici pod kapucinskom crkvom svete Marije od Anđela koja se nalazila blizu palače Hofburg u Beču.⁹¹

Nakon njezine smrti zavladao je zbuđenost u Hofburgu, Beču i čitavom carstvu. Nakon samog pogreba otvorena je njezina oporuka. U oporuci je ostavila i više nego je posjedovala. Čitavoj je vojsci, svakom pojedinom čovjeku, ostavila mjesečnu plaću od milijun i pol forinti. Njezin sin Josip isplatio je taj novac iz svojeg privatnog imetka.⁹²

⁸⁹ Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 270.

⁹⁰ Isto, str. 281.

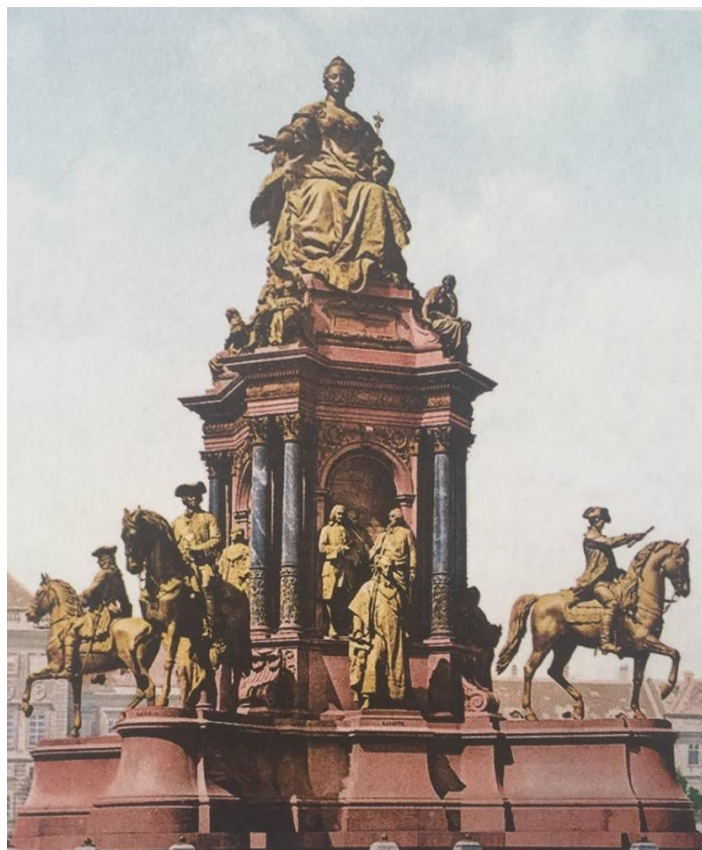
⁹¹ Hrvoje GRAČANIN, *nav. dj.*, str. 195.

⁹² Gertrud FUSSENEGGER, *nav. dj.*, str. 282. – 283.

Slika 20. Marija Terezija kao udovica, 1773. godine

Izvor: Fussenegger, Gertrud, *Marija Terezija: kraljica i carica*, Zagreb: Alfa, 1980., str. 180.

Slika 21. Spomenik Marije Terezije u Beču

Izvor: Gračanin, Hrvoje, *Slavne povijesne ličnosti*, Zagreb: Meridijani, 2015., str. 195.

Slika 22. Dvorac Schönbrunn

Izvor: <https://www.schoenbrunn.at/en/> (pristupljeno 21. veljače 2018.)

6. Zaključak

Marija Terezija (1717. – 1780.), kao vladarica jedne od najstarijih dinastija u Europi, postaje kraljicom Češke i Ugarske, najvojvotkinjom Austrije, vojvotkinjom Šlezije, Koruške, Kranjske, Štajerske, markgrofica Moravske, grofica Tirola, Gorice i Gradiške. Apsolutna je gospodarica golemog carstva i velikog broja naroda: Nijemaca, Hrvata, Mađara i Talijana. Udajom za Franju Stjepana Lotarinškog postala je carica Svetog Rimskog Carstva Njemačkog Naroda, njemačka carica, vojvotkinja Toskane i na kratko vojvotkinja Lotaringije. Karlo VI. nema muškog potomka kojem bi ostavio habsburšku baštinu te 1713. donosi Pragmatičku sankciju kojom propisuje da su habsburške zemlje nedjeljive i da nasljedstvo pripada Karlovim kćerima i njihovim potomcima po načelu provorodstva. Saska, Prusija, Bavarska i Francuska obećale su Karlu VI. da će podržati Mariju Tereziju na prijestolju, no povlače svoja obećanja pa dolazi do ratova u kojima Marija Terezija pokazuje unutarnju snagu države. Vjera u Boga i u najgorim trenucima pružala joj je siguran oslonac u teškim nevoljama. Bila je konzervativna u pitanju državnih i vjerskih pitanja, no svoje osobne misli ostavljala je po strani. Vladala je apsolutistički, a ideja prosvjetiteljstva ostaje joj strana, iako svojim ministrima i savjetnicima poklanja povjerenje oko donošenja prosvijećenih reformi. Jedna je od najvažnijih monarha prosvijećenog apsolutizma zbog svoje sposobnosti i odlučnosti. Njezina četrdesetogodišnja vladavina dala je državi cjelovitost i ojačala osjećaj pripadnosti. Marija Terezija je imala političke naume koje je željela ostvariti uz pomoć djece koja su bila odlično sredstvo jačanja austrijske moći i dinastije. Pomno je vodila bračne pregovore usporedno s ratovima i državnim poslovima. Djecu je odgajala s ljubavlju, ali njihovu sreću žrtvuje za dobrobit države. Nakon stupanja na prijestolje, za suvladara imenuje svojeg muža Franju Stjepana Lotarinškog koji vladarske poslove prepušta Mariji Tereziji. Udala se iz ljubavi te postala jedna od rijetkih žena onog vremena koja je voljela svojeg muža i vodila skladan brak. Nakon suprugove smrti proglašava za suvladara sina Josipa II. Njea smatra naglim i umišljenim pa mu ograničava vlast, a do kraja života njihov odnos prožet je trzavicama. Osim svega spomenutog, ostaje zapamćena kao i jedina Habsburgovka na prijestolju svojih predaka i posljednji član dinastije Habsburg.

7. Popis literature

1. Bertoša, Slaven, *Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Zagreb: Profil International, 2004.
2. Budak, Neven i dr., *Habsburzi i Hrvati*, Zagreb: Srednja Europa, 2003.
3. Fraser, Antonia, *Marija Antoaneta*, Zagreb: Mozaik knjiga, 2012.
4. Fussenegger, Gertrud, *Marija Terezija: kraljica i carica*, Zagreb: Alfa, 1980.
5. Goldstein, Ivo, *Povijest 21 – Hrvatska povijest*, Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista, 2007.
6. Gračanin, Hrvoje, *Slavne povijesne ličnosti*, Zagreb: Meridijani, 2015.
7. Kolar – Dimitrijević, *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*, Zagreb: Hrvatska narodna banka, 2013.
8. Moffat, Mary Maxwell, *Maria Theresa*, New York: E. P. Dutton and company, 1911.
9. *Povijest svijeta*, ur. Günther Böing, Zagreb: Ognjen Prica, 1977.
10. Szabo, Agneza – Labus, Alan, *Hrvatska povijest: odabrane teme*, Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti "Baltazar Adam Krčelić", 2012.
11. Tschuppik, Karl, *Marija Terezija*, Zagreb: Binoza, 1936.
12. Vovk, Justin Christopher, *In Destiny's Hands, Five tragic rulers, children of Maria Theresa*, New York: iUniverse, 2010.
13. Zöllner, Erich – Schüssel, Therese, *Povijest Austrije*, Zagreb: Barbat, 1997.

8. Internetske stranice

1. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=23999> (pristupljeno 14. prosinca 2017.)
2. <http://proleksis.lzmk.hr/43438/> (pristupljeno 18. prosinac 2017.)
3. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38929> (pristupljeno 10. veljače 2018.)
4. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20491> (pristupljeno 13. veljače 2018.)
5. <http://www.habsburger.net/de/kapitel/der-nuetzliche-kaiser-joseph-ii> (pristupljeno 20. veljače 2018.)
6. <http://www.habsburger.net/de/kapitel/neustart-einer-dynastie-franz-i> (pristupljeno 20. veljače 2018.)
7. <http://www.habsburger.net/de/kapitel/karl-vi-und-die-pragmatische-sanktion> (pristupljeno 20. veljače 2018.)
8. <http://ado.hu/rovatok/ado/kenyszerarral-is-adoztattak-a-xviii-szazadban> (pristupljeno 20. veljače 2018.)
9. <https://segu-geschichte.de/absolutismus-aufgeklaert/> (pristupljeno 20. veljače 2018.)
10. <https://www.schoenbrunn.at/en/> (pristupljeno 21. veljače 2018.)
11. <http://www.gogmsite.net/reign-of-louis-xv/maria-christina-duchess-of-/ca-1766-archduchess-maria-c.html> (pristupljeno 23. veljače 2018.)
12. <http://www.mariatheresa.com/mariaamalia.html> (pristupljeno 23. veljače 2018.)
13. <http://www.mariatheresa.com/mariajosepha.html> (pristupljeno 23. veljače 2018.)
14. <http://www.gogmsite.net/reign-of-louis-xv/subalbum-queen-maria-caroli-2/maria-carolina-of-austria-q.html> (pristupljeno 23. veljače 2018.)
15. <http://www.mariatheresa.com/ferdinand.html> (pristupljeno 23. veljače 2018.)
16. <https://www.historyanswers.co.uk/kings-queens/marie-antoinettes-extreme-makeover-from-austrian-teen-to-french-fashion-queen/> (pristupljeno 23. veljače 2018.)
17. <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/portrait-of-ferdinand-maximilian-of-austria-archduke-of-news-photo/164080891> (pristupljeno 23. veljače 2018.)
18. <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/mmt0.htm> (pristupljeno 23. veljače 2018.)

19. <http://www.gogmsite.net/grand-ladies-of-the-eightee/subalbum-empress-of-austria/elisabeth-christine-von-bra.html> (pristupljeno 26. veljače 2018.)

9. Sažetak

Marija Terezija (1717. – 1780.) kći je cara Karla VI. i Elizabete Kristine. Njezin otac nije imao muškog potomka koji bi ga naslijedio pa u pitanje dolazi golemi posjed Habsburgovaca. Tako Karlo VI. donosi 1713. dokument pod nazivom Pragmatička sankcija, zakonsku odredbu koja propisuje kako su sve habsburške zemlje nedjeljive i da nasljedstvo pripada Karlovim kćerima i njihovim potomcima. Marija Terezija tako dolazi na prijestolje kao jedina Habsburgovka i posljednji izdanak te slavne dinastije. Udaje se za Franju Stjepana Lotarinškog kojeg postavlja za suvladara, a dinastija se nadalje naziva Habsburg-Lotringen. Vlada apsolutistički i donosi mnoge reforme uz pomoć svojih savjetnika i ministara. Vrlo sposobna i odlučna, bila je jedna od najvažnijih monarha u razdoblju prosvijećenog apsolutizma. Marija Terezija rađa šesnaestoro djece, od kojih samo njih desetero doživljava odraslu dob. Na samom početku vladavine susreće se s Fridrikom II. Pruskim i protiv njega vodi Rat za austrijsku baštinu (1740. – 1748.). Za njezina vladanja vodio se još jedan rat – Sedmogodišnji rat (1756. – 1763.), a dolazi i do prve podjele Poljske. Nakon muževe smrti, za suvladara stavlja svojeg sina Josipa II., kojem ograničava vlast pa dolazi do razmirica koje traju sve do njezine smrti.

10. Summary

Maria Theresa was the daughter of Emperor Charles VI and Elizabeth Christine. Her father had no male descendant to inherit him, so the great Habsburg's property was endangered. In 1713 Charles VI brought a document called Pragmatic Sanction. This was a legal provision which prescribed that all Habsburg's countries were indivisible and the inheritance belonged to Charles daughters and their ancestors. Maria Theresa came to the throne as the only Habsburg and the last of the House of Habsburg. She got married to Francis Stephen of Lorraine whom she proclaimed as co-ruler and the dynasty was later called Habsburg-Lorraine. She ruled as an absolutist and brought many reforms with the assistance of her counsellors and ministers. She was very capable and decisive that made her one of the most important monarchs in the period of prosperous absolutism. She gave birth to 16 children ten of whom survived to adulthood. At the very beginning of the reign she fought against Frederick II of Prussia in the for Austrian territory (1740 – 1748). During her reign there was another war – the SevenYear's War and comes to the first division of Poland. After her husband had died, her son Joseph II became the co-ruler, but she limited his power which caused much of disagreement between two of them and it lasted so until she died.

prevela Mirta Sudar, mag. educ. angl. et germ.